

A „kettős állampolgárság” a felvidéki magyarság szempontjából

Jelige: Kettősség

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	3
I. Az állampolgárság fogalma	5
1. A személyek és az állam jogai és kötelezettségei	6
2. A kettős vagy többes állampolgárság.....	7
3. A hontalanság.....	8
4. A területváltozások hatása a lakosság állampolgárságára	8
II. A magyar állampolgársági szabályozás kezdetei.....	10
1. Az első magyar állampolgársági törvény	12
III. A magyar állampolgárság szabályozása a XX. században.....	15
1. Diszkriminatív jellegű szabályok	15
1.1. A megfosztás jogcíme a magyar állampolgársági jogban.....	16
1.2. A Beneš-dekrétumok és a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény.....	17
2. Második állampolgársági törvényünk – az 1948. évi LX. törvény	20
3. Harmadik egységes állampolgársági törvényünk – az 1957. évi V. törvény	21
4. Jóvátételi jellegű szabályozások.....	22
4.1. Trianon állampolgársági vonatkozásai.....	22
4.2. A területi revízióból adódó kérdések	25
4.3. A megfosztás hátrányos jogkövetkezményeit orvosló szabályok.....	26
IV. Az állampolgárság kérdése Szlovákiában	28
1. Az állampolgárság megszerzése.....	29
2. Az állampolgárság elvesztése.....	32
V. Az államok különböző hozzáállása a kettős állampolgárság kérdésköréhez.....	34
VI. A kettős állampolgárság intézménye a két szomszédos állam szemszögéből.....	35
Záró gondolatok	43
Irodalomjegyzék.....	44

Bevezetés

Dolgozatomban Magyarország és Szlovákia állampolgárság kérdéskörével kapcsolatos rendelkezéseit tárom fel, különös hangsúlyt helyezve a kettős állampolgárság intézményére. A téma kiválasztásánál döntő szempontnak számított, hogy felvidéki magyarként testközelből élem meg a legújabb jogszabályi változások hatásait, amelyek mind a mai napig rengeteg félreértést és bizonytalanságot okoznak a lakosság körében.

2011. december 2. Az emberek többsége számára egy megszokott, hideg, téli, pénteki nap. Vannak azonban olyanok is, akiknek ez a nap nagyban megváltoztatta addigi életét. Ezen emberek közé tartozik Tamás Aladárné is, aki 1912-ben született Rimaszombaton. Amikor 100 évvel ezelőtt meglátta a napvilágot magyar állampolgárként anyakönyvezték a Magyar Királyság területén. Alig nyolc év eltelte után egy politikai döntés hatására egy újonnan megalakult állam polgára lett annak ellenére, hogy lakhelye továbbra is változatlan maradt. Az 1938. november 2-án aláírt ún. első bécsi döntés hatására az akkor már csehszlovák állampolgársággal rendelkező rimaszombati lakos a határváltozások következtében visszakapta magyar állampolgárságát. A politikai csatározások azonban újra közbeszóltak. Magyarország a II. világháborút a vesztesek oldalán fejezte be, amelynek következtében újabb területmódosításokra került sor. Több százezer magyar állampolgár került a szomszédos államok főhatalma alá. Ennek hatására alakult úgy, hogy Tamás Aladárné akarata ellenére újra csehszlovák állampolgár lett. Az évek teltek, Csehszlovákia 1993. január elsejével megszűnt létezni, helyét pedig Csehország és Szlovákia független államokként foglalták el. Ez a területen élők számára újabb változást hozott az állampolgárságuk tekintetében. A mai nap pedig ott tartunk, hogy Szlovákia 2011 decemberében megfosztotta szlovák állampolgárságától az ekkor 99. életévét töltő tanárnőt, ugyanis ő úgy döntött, hogy életében először szabadon – mindenféle politikai kényszer és befolyás nélkül – felveszi annak az államnak az állampolgárságát, amelyben született. Valószínűleg többekben felmerül az a kérdés, nem érdemli-e meg egy 99 éves ember – aki annak ellenére, hogy egész életét ugyanazon településen töltötte, mégis különböző államok polgára volt – hogy maga dönthessen, életének utolsó éveit milyen állampolgárként szeretné leélni.

Hogy jutottunk el idáig? Hogy lehet, hogy még ma is a politikai döntések alakítják az állampolgárság kérdését? Mi az oka annak, hogy a XXI. században is önkényesen meg lehet fosztani valakit állampolgárságától? Egyáltalán mi nevezhető önkényes megfosztásnak? Ezekre a kérdésekre keresem dolgozatomban a választ. Először egy rövid fogalommagyarázattal kezdek, majd kitérek Szlovákia és Magyarország állampolgársági

törvényeinek jellemzésére. Végül, de nem utolsó sorban pedig ismertetem e két ország „kettős állampolgársághoz” való viszonyát, a jelenleg hatályos jogszabályokat, a módosítások következményeit, valamint azt, hogy hol tartunk jelenleg, és mire számíthatunk a jövőt tekintve.

I. Az állampolgárság fogalma

Az állampolgárság fogalmának általános tartalmi elemei az állam és az egyén által meghatározottak. Az állampolgárság jogintézményi fogalmát az állampolgársági státus keletkezésének, fenntartásának és megszűnésének feltételei határozzák meg. Általános értelemben az önálló állami létezés nem más, mint főhatalom a terület és a lakosság felett. Míg egy állam területe viszonylag állandónak mondható, a lakosság az állami szuverenitás mobilisabb eleme.¹

Az állampolgárság meghatározó eleme, hogy az állampolgár államának hatalma alatt áll, de nem kiszolgáltatott neki. Az állam hatalmi eszközeivel jogokat teremt, ismer el és garantál, ugyanakkor kötelezettségeket is előír saját polgárai számára. Minden polgárt azonos módon terhelnek az állampolgári kötelezettségek, és biztosított számukra az állam külső és belső védelme. Az állampolgárok összessége a közvetlen és közvetett demokrácia intézményein keresztül nemcsak alárendeltje, hanem egyidejűleg birtokosa, részese is az állami hatalomnak.²

Az állampolgárságot többnyire úgy definiáljuk, mint egy természetes személy és egy meghatározott állam időben hosszú távú, területileg nem korlátozott jogviszonyát. Három meghatározó eleme a stabilitás, az állandóság és a tartósság.³ A modern állampolgárság elődjének az ókori Róma által meghatározott polgári jogállás tekinthető, amelyről az első említést az i.e. 212-ben kiadott *Constitutio Antoniniana de Civitate* tartalmazza. E dokumentum alapján polgárnak csak a szabad római lakosok voltak tekinthetők.⁴ A mai értelemben vett állampolgárság első jogszabályi megjelenése az 1804-ben kiadott *Code Civilben* található.⁵ Az állampolgárság megszerzésének és megszűnésének okait minden állam a saját belső jogrendszerében szabályozza. Ezen kívül a kérdés nemzetközi jogi dokumentumokban is rendezve van. Erre többek közt azért van szükség, mert a belső jogviszonyokon kívül nemzetközi jogi hatásai is vannak.⁶ Fontos szabály, hogy az állampolgárságától senkit nem lehet akaratán kívül megfosztani, valamint arról lemondani is

¹ FÜRÉSZ KLÁRA: Az állampolgárság és a státuszjogok. In KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmánytan I.* Budapest: Osiris Kiadó, 2007. 243.

² FÜRÉSZ i.m. 243-247.

³ VÁCLAV PAVLÍČEK: *Ústavní právo a státověda I. díl. Obecná státověda.* Praha: Linde, 1998. 62.

⁴ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008.

⁵ FÜRÉSZ i.m. 247.

⁶ JÁN SVÁK – ĽUBOR CIBULKA – KAREL KLÍMA: *Ústavné právo Slovenskej republiky (Všeobecná časť).* Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008. 272.

csak abban az esetben lehet, ha bizonyított, hogy az egyén egy másik államban már rendelkezik állampolgársággal. Ez a legfőbb biztosítéka annak, hogy nemzetközileg is megakadályozzák a hontalanság kialakulását.

1. A személyek és az állam jogai és kötelezettségei

Az egyes jogokat minden állam saját belső jogában, valamint alkotmányában is szabályozza. Ezért előfordulhat, hogy a személyek jogai és kötelezettségei állampolgárságuktól függően eltérők lesznek. Ezen kérdések tisztázása fontos, ugyanis gyakran hivatkoznak rájuk azon államok, amelyek nem támogatják a többes állampolgárság intézményét.

Személyek jogai:⁷

- meghatározott dolgok csak állampolgárok tulajdonában lehetnek,
- az ország területére szabadon beléphetnek, nem kényszeríthetők annak elhagyására, és erőszakkal nem toloncolhatók ki,
- szabadon alapíthatnak politikai pártokat és lehetnek annak tagjai,
- közügyekben személyesen vagy választott képviselők útján vehetnek részt,
- nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok jogai,
- állampolgárságból adódó egyéb előnyök (választójog, társadalombiztosítás, oktatás...).

Személyek kötelezettségei:⁸

- az államhoz való hűség megőrzése,
- a mindenkire kötelező jogszabályok betartása az államon belül és külföldön is,
- hadkötelezettség teljesítése,
- adók és járulékok fizetése,
- államtitok megőrzése, államellenes cselekményektől való tartózkodás.

Állam jogai:⁹

- diplomáciai és konzuli védelem,
- külföldön is érvényesíthető személyi főhatalom.

⁷ SVÁK – CIBULKA – KLÍMA i.m. 287-291.

⁸ SVÁK – CIBULKA – KLÍMA i.m. 292-293.

⁹ KENDE TAMÁS – NAGY BOLDIZSÁR: Köldökszínór vagy pányva: jogi kötelek az állampolgár (jogi személy) és állama között. In LENGYEL LÁSZLÓ – GOMBÁR CSABA – HANKISS ELEMÉR (szerk.): *És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén*. Budapest: Helikon Kiadó, 1997. 177.

Állam kötelezettségei:¹⁰

- felelősséget visel az állampolgárai által más országban okozott károkért, ha azokat megakadályozhatta volna,
- állampolgárok visszafogadása, diplomáciai és konzuli védelme.

A fent említett jogok és kötelezettségek közül az államhoz való hűség, a hadkötelezettség teljesítése és az adók és járulékok fizetése szokott leginkább érvként szerepelni a tiltó államok körében. Ennek oka, hogy ezen kötelezettségek befolyásolják leginkább az adott állam bel- és külpolitikáját, valamint gazdasági helyzetét.

2. A kettős vagy többes állampolgárság

Kettős vagy többes állampolgárságról akkor beszélünk, ha ugyanazon személyt egyidejűleg két- vagy több állam egyaránt saját polgárának tekint.

A keletkezés azonos jogcímei mellett ugyanaz a személy egyidejűleg két vagy több állam állampolgárságát is megszerezheti születéssel vagy honosítással. Két eltérő állampolgárságú szülő gyermeke mindkét szülője nyomán külön-külön is állampolgárságot kaphat, és ezt meg is tarthatja. Amennyiben pedig honosítását kéri, megtarthatja korábbi állampolgárságait.

A kettős állampolgárság létrejöttét az államok belső joga általában nem zárja ki, azonban gyakran olyan jelenségnek tekintik, amelyből kezelést igénylő konfliktusok származhatnak mind az egyén, mind az állam számára. Kiküszöbölésére ezért az államok belső jogában is találhatunk példát, de az érdemi megoldás a nemzetközi szerződésektől várható. Az ENSZ égisze alatt létrehozott multilaterális egyezmények jellemző módon nem a kettős állampolgárság megszűnését, hanem ajánlásaikkal az abból adódó hátrányok csökkentésének lehetőségeit tűzik ki célul. Pl. Bustamante-kódex (1928), a hadkötelezettséggel és hontalansággal foglalkozó hágai egyezmény (1930), a férjezett nők állampolgárságáról szóló New York-i Egyezmény (1957). Az európai jog fejlődése a kérdést érintően eltérő tendenciákat mutat. Míg az Európa Tanács 1963-ban aláírt strasbourgi konvenciója fellépett a kettős állampolgárság ellen, addig az 1990-es évekre a kettős állampolgárság egyre inkább értékke, mintsem rendellenes állapotá kezdett válni. A Maastrichti szerződés által létrehozott EU-állampolgárságra is tekintettel, a többes állampolgárság ex lege keletkezése elé nem

¹⁰ KENDE – NAGY i.m. 177.

emelhető akadály. A más címen keletkező állampolgárság elfogadásáról vagy kizárásáról az államok belső jogukban rendelkeznek.¹¹

3. A hontalanság

Az állam területén tartózkodó személyeket két nagy csoportba sorolhatjuk az államhoz való kötődésük alapján. Az egyik csoportba tartoznak az állampolgárok, akik teljes mértékben az állam jogrendszerének vannak alárendelve, míg a másik csoportot az idegenek alkotják, akik az állam területi szuverenitása miatt állnak annak hatálya alatt. Ezen belül az idegenek lehetnek más állam polgárai (külföldiek), valamint egyetlen államnak sem polgárai (hontalanok).¹² Mivel a hontalanság intézménye nemzetközi szinten sem kívánatos, így több nemzetközi dokumentum is próbálta rendezni a kérdést.¹³

A második világháborút követően a hontalanok száma jelentősen megnőtt. Ennek következtében 1954-ben az ENSZ kezdeményezésére általános jelleggel rendezni kívánták a hontalanok jogi státuszát. A hontalanok az egyezmény értelmében jogosultak ingókat és ingatlanokat olyan feltételek mellett megszerezni, mint általában a külföldiek. A munkához olyan mértékben van joguk, mint a külföldiek közül a legkedvezőbb helyzetben levőknek. Az ingyenes elemi oktatásban szintén a saját polgárokkal egyenlően kell velük bánni, és ugyanaz a helyzetük a családi pótlék, a női és fiatalkori munka, a TB és közsegélyezés vonatkozásában. A hontalant kiutasítani csak nemzetbiztonsági vagy közrendi okokból lehetséges. Nem lehet velük szemben szankciót alkalmazni azon a címen, hogy régen valamely a befogadó állammal szemben ellenséges ország polgárai voltak.¹⁴

4. A területváltozások hatása a lakosság állampolgárságára

Ha egy terület más állam területi felségjoga alá kerül, ez a körülmény szükségképpen hatással van a területen lakó egyének állampolgárságára is. A múltban a háborúkat lezáró békeszerződések a területei rendezések során szabályozták az egyik államtól a másik állam területi felségjoga alá került lakosság helyzetét is. Az I. világháborút lezáró békeszerződések például úgy rendelkeztek, hogy az átszálló terület lakossága elveszti addigi állampolgárságát. Az átcsatolt területeken ugyanakkor biztosították az állampolgárság tekintetében a választás

¹¹ FÜRÉSZ i.m. 263-266.

¹² KOVÁCS PÉTER: *Nemzetközi közjog*. Budapest: Osiris Kiadó, 2011. 348-352.

¹³ Példaként említhető az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata vagy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya.

¹⁴ Az ENSZ keretében New Yorkban, 1954. szeptember 28-án létrejött, a Hontalan Személyek Jogállásáról szóló Egyezmény.

lehetőségét. Az opciós jogot meghatározott időn belül kellett gyakorolni és átköltözési kötelezettséget vont maga után – az optálót úgy tekintették, mint akinek korábbi állampolgársága minden megszakítás nélkül továbbra is fennmaradt. Ilyen opciós jogot biztosított pl. a trianoni békeszerződés azoknak a személyeknek, akik e szerződés értelmében veszítették volna el magyar állampolgárságukat.

Ezen ismeretek tükrében elemzem a továbbiakban Magyarországnak és Szlovákiának az állampolgárság intézményéhez való hozzáállását, majd ismertetem az Európai Állampolgársági Egyezmény azon pontjait, amelyek szorosan kötődnek a kérdéshez, ugyanis mindkét nevezett állam tagja az Egyezménynek, így annak rendelkezései kötelező erővel hatnak rájuk, ezeket pedig szem előtt kell tartaniuk saját jogszabályaik megalkotásakor.

II. A magyar állampolgársági szabályozás kezdetei

Az állam területén lévő népességet az adott államhoz tartozás jogi ténye osztja fel honpolgárookra és idegenekre. Az államhoz való tartozás kapcsán szűkebb értelemben azok tekinthetők állampolgároknak, akik az államhatalom gyakorlásában részt vesznek, vagyis akik politikai jogokkal bírnak. Ebben az értelemben Magyarországon – az állampolgárság fejlődéstörténetének 1848 előtti idejét tekintve – a Szent Korona tagsága jelentette az "állam testéhez" tartozást.¹⁵

A Szent Korona tagságában a corporatio feje a király, s a tagok az egyes rendek. A Szent Korona tagjai mindezek alapján a nemesek (főnemesek, főpapok, köznemesek), a testületi nemességgel bíró szabad királyi városok polgárai voltak, akik kiegészültek még a Jász-Kun kerületek és a hajdúvárosok tagjaival – de nem tartoztak ide a köznép körébe sorolt jobbágyságok.

A honosság illetve az alattvalói kötelék tágabb értelmezésében az előzőeken túl beleértették a honfiúkat, akiket szintén a magyar Szent Koronához tartozónak tekintettek. Különös jogaik és kötelezettségeik megkülönböztették őket az idegenektől. Ezek alapján:

- nemességet csak honfiú kaphatott,
- állami hivatal – olyat is, amelyet nem nemesek töltöttek be – csak honfiú viselhetett,
- egyházi méltóságba is csak honfiú kerülhetett.¹⁶

A magyar állampolgárság 1879-es első önálló törvényi szabályozásáig a magyar honosság születéssel, honosítási eljárással és ún. hallgatag módon volt megszerezhető. Magyarország azon államok közé tartozott, amelyek a *ius sanguinis* elvét követték.

A honosítás először 1542. évi L. törvénycikkkel jelenik meg a magyar jogalkotásban. Magát a honosítási eljárást az 1550. évi LXXVII. tc. szabályozta. E szerint a honosítás az országgyűlés együttlétékor a király és a diéta által közösen történt végzemény formájában valósult meg, ha pedig nem volt országgyűlés, a király volt feljogosítva indigenátus, s ezáltal magyar nemesség adományozására. Ilyen esetben azonban a honosítottnak utólag kellett becikkelyezéshez folyamodnia az országgyűléshez. Ezt követte a honfiúsított esküje, melyet az országgyűlés színe előtt, vagy amennyiben erre nem volt lehetőség, a kancellár előtt kellett letenni s az eskü szövege, helye az eskütevő nevével együtt bekerült a jegyzőkönyvekbe. Mindezek után a honfiúsítandó idegennek törvényben megszabott honfiúsítási díjat kellett befizetnie az

¹⁵ KISTELEKI KÁROLY: *Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának történeti fejlődése – koncepciók és alapmodellek Európában s Magyarországon*. Budapest, 2009. 205.

¹⁶ KISTELEKI (2009) i.m. 206.

országos pénztárba. Ezt követően válthatta ki a honfűsített a magyar királyi kancelláriától a királyi kiváltságlevelet.

Az 1791. évi XXVI. és XXVII. tc. valamint az 1792. évi X. tc. előírása szerint a honfűségért folyamodó személynek az országban törvényesen bevett keresztény vallások egyikéhez kellett tartoznia. Az elnyert „országtagság” hatálya azt jelentette, hogy ettől kezdve az illető személyt a magyar nemességgel járó összes jog megillette, s amennyiben előző hazájában főrangúnak számított, Magyarországon is automatikusan tagja lett a főrendi táblának.¹⁷

A honfűsítési eljárást összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a Szent Korona tagjai közé való felvétel egyrészt megtörténhetett az országgyűlés közreműködésével, másrészt az országgyűlésen kívül, a király által. A királynak joga volt arra, hogy nemesi ranggal nem rendelkező külföldieknek tetszése szerint adományozzon magyar nemességet. Ezekben az esetekben honfűsítésért folyamodó az indigenátussal együtt a magyar „országrendiséget” is megszerezte. A honpolgárság megszerzésének másik esetében az idegen csupán honfű lett, de nem kapott nemességet.

Az állampolgárság kérdésének rendezése már az 1840-es országgyűlésen felmerült, viszont ekkor még nem készült javaslat a tárgykörben. Az 1843-44. évi országgyűlésen azonban már tíz megye javasolta, hogy tűzzék napirendre egy honosítási javaslat tárgyalását. A magyar állampolgárság a magyar apától való leszármazáson alapult, viszont nem szólt az apa által elismert törvénytelen gyermek státuszáról. A tervezet, a honosító hatóságok közé az országgyűlésen túl besorolta a törvényhatóságokat is.¹⁸

Az 1847-48. évi országgyűlés már tárgyalás alá vette a Szemere Bertalan által kidolgozott új honossági törvényjavaslatot. A jogszabály-tervezet 3 fejezetből és 33 §-ból állt. A ius sanguinis főszabálya mellett e tervezet a ius solit már kiegészítő elvként alkalmazta.

A tervezet megszerzési jogcímként tárgyalta még a honosítást, melynek feltételei közé tartozott a magyar nyelvismeret, a nagykorúság betöltése, a tíz évi magyarországi lakás, a külföldi honosság megszűnése és a honosítási eskü letétele. Kedvezményesen volt honosítható a csángó magyar, az egykori magyar honosok leszármazottja, aki külföldiként Magyarországon született, valamint a magyar állampolgárral házasságot kötő nő.

A honosítási javaslatot az alsóház elfogadta, s azt 1848. január végén átküldték a főrendi háznak, amely március elején megkezdte a tervezet vitáját, de a kitörő pesti forradalom hatására ez a tervezet sem emelkedett törvényerőre. A szabadságharc ideje alatt Ferenc József

¹⁷ KISTELEKI KÁROLY: A magyar állampolgárság fejlődéstörténete a kezdetektől a rendszerváltozásig. http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/tanulmanyok/tan_21.html (2012.11.03.)

¹⁸ KISTELEKI (2009) i.m. 212-213.

osztrák császár 1849. március 4-én kihirdette a Habsburg-Birodalom ún. oktrojált alkotmányát, mely szerint a birodalom minden országlakosára „egy közönséges ausztriai birodalmi polgárjog” vonatkozott volna. Annak ellenére, hogy az alkotmány hatálya elviekben Magyarországra is kiterjedt, de facto még Ausztriában sem léptették életbe.¹⁹

A szabadságharc után 1853-ban az Osztrák Polgári Törvénykönyv már nálunk is életbelépett, s Magyarországon is e törvénykönyv személy jogi részének állampolgársági szakaszai jelentették a hatályos rendelkezéseket. Az osztrák állampolgárságot leszármazás, honosítás, házasság, törvényesítés, és közszolgálatba lépés révén lehetett megszerezni, illetve idegen országba történő elköltözéssel és külföldi férfival való házasságkötéssel lehetett elveszíteni.

1. Az első magyar állampolgársági törvény

A magyar törvényhozás 1879-ben látta elérkezettnek az időt az állampolgárság végleges rendezésére. Európában a megelőző években alkották meg sorra a kérdést szabályozó törvényeket,²⁰ így nem volt meglepő, hogy a magyar törvényhozás is kiemelten foglalkozott a témával. „A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről” szóló törvényjavaslatot 1879. október 8-án Tisza Kálmán miniszterelnök – belügyminiszteri jogkörében eljárva – terjesztette a Tisztelt Ház elé.²¹ A törvénnyel alapvető hiányt is igyekeztek pótolni, hiszen az állampolgárság elvesztéséről – magyar nő idegenhez való férjhezmenetelén kívül – nem szóltak az addigi hazai szabályozások.

A főrendi ház elé terjesztett és elfogadott szöveget Ferenc József szentesítette 1879. december 20-án. Magyarország első állampolgársági novellája²² 1880. január 5-én lépett hatályba.

A törvény lényegi rendelkezései:

Az állampolgárság megszerzésének 5 módját nevezi meg: leszármazással, törvényesítés és házasság útján, honosítással és országban lakással.

Leszármazás útján szerezhették állampolgárságot minden törvényes születésű személy, kinek apja magyar állampolgár volt, ezenkívül magyar állampolgárnő törvénytelen gyermeke is – függetlenül attól, hogy a születés Magyarországon vagy külföldön történt.

Törvényesítés volt a szerzési jogcím akkor, ha a gyermek törvénytelen születésű, anyja nem, de apja magyar állampolgár.

¹⁹ Az 1848-49. országgyűlés irományai, Pozsony. 1848.

²⁰ Németország 1870. évi törvény; Svájc 1876. évi törvény; Olaszország 1865. évi PTK; Nagy-Britannia 1870. évi törvény.

²¹ Képviselőházi Napló VII. kötet.

²² 1879. évi L. törvény.

Az a külföldi nő, aki magyar állampolgárhoz ment férjhez, a házasságkötéssel a magyar állam kötelékébe is belépett.

A honosításnak két fajtáját különböztették meg: a rendes és a rendkívüli honosítást.

A rendes honosítás kizárólag kérelemre indult, tárgyában a belügyminiszter, illetve a horvát bán volt illetékes. Feltételei közé tartozott, hogy az arra jogosított kérje, a kérelmezőnek valamely belföldi község kötelékébe való felvétele kilátásba legyen helyezve, 5 évig megszakítás nélkül lakjon belföldön és ugyanennyi idő óta szerepeljen az adózók lajstromában, családját és magát el tudja tartani és kifogástalan magaviselettel bírjon. Az illetékes szervek azonban még mindezek együttes megléte esetén is megtagadhatták a honosítást. Honosítás esetén honosítási határozatot hoztak, a kérelmező esküt tett és ezek után kapta kézhez az állampolgárságot bizonyító honosítási okiratot. Az így honosított személy politikai jogait azonban korlátozták: a Képviselőházba csak 10 év múltán volt választható, főrendiházi tagságot csak a törvényhozás útján nyerhetett, s nem lehetett koronaőr. A rendkívüli érdemek jutalmaként királyi oklevéllel honosított ezzel ellentétben azonnal választható volt a Képviselőházba.

Az országban lakás akkor eredményezte az állampolgárság elismerését, ha az illető 1880. január 8-a előtt már minimum 5 évig Magyarországon lakott, és be volt vezetve egy hazai községben az adózók lajstromába.

Az állampolgárság megszűnésének ill. elvesztésének módjai a következők voltak: törvényesítés által, házassággal, távollét esetén, elbocsátással és hatósági határozattal.

Törvényesítéssel szűnt meg az állampolgársága azon törvénytelen születésű személynek, akit külföldi apja hazájának jogszabályai alapján törvényesítettek s ezt követően már nem lakott Magyarország területén. Idegen állam polgárához való férjhezmenetellel veszítette el állampolgárságát a külföldivel házasságra lépő magyar nő. A távollét-klauzula alapján veszítette el magyar állampolgárságát az, aki a magyar kormány vagy az osztrák-magyar közös miniszterek megbízása nélkül 10 évig megszakítás nélkül a magyar állam területének határain kívül tartózkodott. A jogvesztés kiterjedt a távollévő férfi nejére és kiskorú gyermekeire is.

Az állam kötelékéből csak kérelemre indult eljárás eredményeként lehetett a folyamodót elbocsátani, amennyiben az már eleget tett hadkötelezettségének. A jogvesztés az elbocsátott férfi neje és kiskorú gyermekei vonatkozásában is érvénybe lépett.

A törvény rendelkezett a távollét vagy elbocsátás jogcímén való állampolgárság-vesztés esetén való visszahonosítás lehetőségéről. Az ilyen személy az ország területén lakás nélkül is visszahonosítható volt, amennyiben hazatérését követően magyar állampolgárságért folyamodott, s ekkor azt minden egyéb feltétel vizsgálata nélkül visszakapta.

Ha valamely magyar állampolgár az illetékes hatóság engedélye nélkül más állam szolgálatába állt, és e hatóság felszólítására meghatározott időn belül ebből a szolgálatból ki nem lépett, az 1879. évi L. tv. előírása szerint az illetékes hatóság határozata alapján elvesztette állampolgárságát.

A megszerzés és az elvesztés jogkövetkezményein felül a törvény még deklarálta a kettős (vagy többes) állampolgárság elismerését.

III. A magyar állampolgárság szabályozása a XX. században

A XX. század törvényalkotását nagyban befolyásolták a történelmi események. Az I. majd a II. világháborút lezáró békeszerződések szükségessé tették az állampolgársági szabályok újragondolását. E hatások alapján két nagy témakörbe tudjuk csoportosítani a szabályokat: diszkriminatív és jóvátételi jellegű rendelkezések.

1. Diszkriminatív jellegű szabályok

A diszkriminatív jellegű szabályozások az állampolgárság elvesztéséhez kapcsolódnak. Az elvesztési jogcímek közül a megfosztás egyértelműen a politikai rezsim találmánya, s a diszkriminatív jogcímek közül kiemelt fontosságú a XX. századi magyar állampolgársági jog fejlődése során.²³

Az 1879. évi L. tv. 1949. január 31-ig volt hatályban. Ezen törvény az állampolgárság megszűnésének jogcímei közé sorolta a házasságot, a kérelemre történő elbocsátást, valamint a külföldi honos apa gyermekének törvényesítését. A 30. § alapján az a magyar állampolgár, aki az illetékes hatóság engedélye nélkül más állam szolgálatába állt, és felszólításra ebből a szolgálatból nem lépett ki, az illetékes hatóság határozata alapján elvesztette állampolgárságát. Ebben a rendelkezésben észlelhetők először a magyar jogban a megfosztás jogintézményének tartalmi elemei.

A valódi politikai csatákat kiváltó pont a törvény 31. §-a, az ún. távollét-klauzula, mely szerint ha valaki a magyar kormány vagy az osztrák-magyar közös miniszterek megbízása nélkül 10 évig megszakítás nélkül külföldön tartózkodott, elvesztette magyar állampolgárságát, s a jogvesztés kiterjedt a távollévő férfi nejeire és kiskorú gyermekeire is.²⁴

A távollét intézménye lex Kossuth néven vált ismertté, hiszen az nemcsak az amerikai kivándorlás kérdését oldotta meg, de egyben valóban hátrányos volt a Kossuth-emigrációra nézve. Kossuth Lajosnak ugyanis állampolgársága megtartásához 87 évesen kellett volna megjelenni valamely magyar külképviselet előtt, és esküt tenni az általa magyar államfőként el nem ismert Ferenc Józsefre. Kossuth 1890. január 1-én vesztette el magyar állampolgárságát, annak ellenére, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök már egy 1889. november 22-i képviselőházi ülésen a képviselők többségének helyeslése mellett kijelentette, hogy a távollét-klauzula megszakításaként értelmezi azt is, ha valaki ez idő alatt községével

²³ KISLETEKI (2009) i.m. 223.

²⁴ A kormányzati oldal azzal próbálta az ellenzékot csitítani, hogy az állampolgárság fenntartása csupán egy egyszerű nyilatkozathoz kötődik, mely csekélységénél fogva egy emigránsnak sem ütközhet az elveibe. A szavazáson a kormányoldal 141:52 arányban elvetette az ellenzék módosítási javaslatát.

összeköttetésben maradt vagy valamely törvényhatóság vagy város díszpolgárrá választotta s az illető ezt elfogadta. A törvenymódosítás azonban nem valósult meg, az 1879. évi L. törvény 1949. január 31-ig hatályban maradt.

1.1. A megfosztás jogcíme a magyar állampolgársági jogban

A zsidók gazdasági térfoglalásának korlátozásáról címet viselő 1939. évi IV. tv. a magyar jogtörténet második zsidótörvényeként ismert. Ezen törvény 3. §-a egyrészt előírja, hogy honosítás, házasságkötés vagy törvényesítés által zsidó magyar állampolgárságot nem szerezhet, másrészt a zsidó személyek meglévő állampolgárságának hatálytalanítása tárgyában intézkedik, ami gyakorlatilag a megfosztással egyenértékű. A jogfosztást ez esetben is kiterjesztették az inkriminált személy feleségére és kiskorú gyermekeire.

Az 1939. XIII. tv. 1. §-a alapján megszűnt a magyar állampolgársága annak, aki honosítás útján külföldi állampolgárságot szerzett s ez azokra is kiterjed, akik ezt a törvény hatálybalépésének napja előtt (tehát 1939. szeptember 1. előtt) szerezték meg. Ezen személy feleségére és kiskorú gyermekeire is kiterjeszti a törvényalkotó a jogvesztést, ha a honosító állam szabályai szerint a honosítás rájuk is kiterjedt. A törvény szigorította az 1879. évi L. törvény ún. távollét-klausuláját, amennyiben a távollét időpontjául nem azt a napot veszi, amelyen a távollévőnek lejárt az útlevele (ahogy ezt az eredeti szabályozás előírta), hanem nevezett időpontot ahhoz a naphoz kötötte, amelyen az illető eltávozott az országból. Az ily módon eltávozott személy elvesztette állampolgárságát, s ezt a joghátrányt a jogszabály kiterjesztette a távollévő férfi vele élő feleségére és vele élő gyermekére is.

A másik szigorítás a távollét megszakításához kötődött. A módosítás szerint nem lehetett a 10 évi távollét megszakításának tekinteni a Magyarország területére való visszatérést, ha az esetenként nem haladta meg a 3 hónapi időtartamot. Az eredeti szabályozás az egy napi hazatérést is megszakításként értékelte.²⁵

Az 1939. évi XIII. tv. már formailag is használta a megfosztás kifejezést. Két személyi csoportja terjesztette ki a hátrányos jogkövetkezményeket. Az egyik csoport azon külföldön tartózkodó személyek köre, akikkel szemben a bíróság az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvényben meghatározott büntett vagy vétség miatt bűnösséget megállapító ítéletet hozott, illetve akikre nézve a bíróság megállapította, hogy háború idején az ellenséghez pártoltak s azt segítették vagy e célból ellenséges csapathoz csatlakoztak vagy önként ellenséges területre távoztak. A másik személyi csoport

²⁵ KISTELEKI (2009) i.m. 232-235.

azon belföldieket foglalja magába, akik a magyar kormány engedélye nélkül idegen állam kormányától, bármely más szervétől vagy külföldi politikai szervezettől bármilyen politikai tisztséget vagy megbízatást elvállalnak, vagy valamely külföldi politikai szervezet tagjává válnak, illetve tevékenységében rész vesznek.

Fontos megemlíteni azt a bekezdést, amely azon személyt sújtotta állampolgárságának megfosztásával, aki az ország területének elhagyására vonatkozó jogszabályok megszegésével vagy kijátszásával külföldre távozott. Ez a szabálypont alapította meg a disszidálás törvényi tényállását, mely a „legéletképesebbnek” bizonyult a megfosztási jogcímek közül.

1.2. A Beneš-dekrétumok és a csehszlovák-magyar lakosságcsere egyezmény

A Magyarország és Csehszlovákia közötti lakosságcserét rendező 1946. évi XV. tv. a nemzetiségek áttelepítése miatt sorolható a diszkriminációs állampolgársági jogszabályok közé. A jogszabály megalkotását több politikai döntés is elősegítette. A Moszkvában 1945. január 20-án létrejött magyar fegyverszüneti egyezmény alapján az 1938. november 2-i bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt területek újra Csehszlovákiához kerültek.²⁶ Azonban a londoni emigráns csehszlovák kormány azon követelésének, hogy a fegyverszüneti egyezmény kötelezze Magyarországot a Csehszlovákiának visszaadandó területek teljes magyar lakosságának befogadására – nem engedtek az egyezményt aláíró szovjetek, britek és amerikaiak. Viszont azokat a magyar állampolgárokat – mintegy 30 000 személyt, akik 1938. november 2.-a után költöztek át a „visszatért” területekre – a fegyverszüneti egyezmény alapján kitelepítették Szlovákia területéről.²⁷

Az 1945-ben újraalakult harmadik Csehszlovák Köztársaság működését a Nemzeti Front koalíciós kormánya által 1945. április 5-én Kassán elfogadott kormányprogram határozta meg. A kormányprogram deklarálta, hogy az újjáalakuló állam a cseh és a szlovák nemzet közös államaként jön létre, s elkötelezte magát a „tiszt szláv nemzetállam” eszméje mellett. Ennek hatására jöttek létre 1945. május 14. és 1945. október 27. közt Eduard Beneš köztársasági elnök dekrétumai, melyek közül 13 vonatkozott közvetlenül a német és a magyar kisebbségre. A dekrétumokat az 1945. október 28-án megalakult csehszlovák Ideiglenes Nemzetgyűlés 1946 márciusában az 1946. évi 57. alkotmánytörvényével – a dekrétumok

²⁶ SZARKA LÁSZLÓ: A Csehszlovákiai magyar kisebbség felszámolását célzó dekrétumok és rendeletek. In POPÉLY ÁRPÁD – ŠTEFAN ŠUTAJ – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945-1948. Történeti háttér, dokumentumok, jogszabályok*. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor Kiadó, 2007. 9.

²⁷ ŠTEFAN ŠUTAJ: A magyar kisebbség Csehszlovákia világháború utáni politikájában. In POPÉLY ÁRPÁD – ŠTEFAN ŠUTAJ – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945-1948. Történeti háttér, dokumentumok, jogszabályok*. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor Kiadó, 2007. 37-38.

kibocsátásának napjától számított érvényességgel, vagyis visszamenőleges hatállyal – törvényerőre emelte.

A dekrétumokban megfigyelhető az etnikai diszkriminációnak és a kollektív bűnösség elvének fokozatos erősödése. Az 1945. május 19-én kiadott 5. számú elnöki dekrétum 4. §-a szerint „Állami szempontból megbízhatatlannak kell tekinteni a) a német vagy magyar nemzetiségű személyeket.”²⁸

1945. augusztus 2-án adták ki „a német és magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezését célzó” 33. számú elnöki dekrétumot. E rendelet alapján nem kaptak csehszlovák állampolgárságot a müncheni szerződéssel és a bécsi döntéssel német és magyar állampolgárságot szerzett személyek, annak ellenére, hogy e nemzetközi jogi egyezményeket időközben hatálytalanították, így ők hontalanná váltak. A dekrétum nem adott csehszlovák állampolgárságot a müncheni és bécsi egyezményekkel nem érintett egykori csehszlovák területeken lévő német és magyar nemzetiségű személyeknek sem. A jogfosztó dekrétum következményeit a csehszlovák kormány az 1948. október 25-én elfogadott 245. számú törvénnyel orvosolta, melyben a magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságát helyreállította, melyet az állampolgársági eskü letételének napjától számítva kaptak vissza az esküt letevők.

Az 1945. augusztusi potsdami konferencia jegyzőkönyvébe sem sikerült belefoglalni a csehszlovák kormánynak a mintegy 600 000-es magyar kisebbség szervezett kitelepítését, ezért kénytelenek voltak más módszerhez folyamodni a „magyar kérdés” megoldására, s így kezdtek hozzá a Magyarországgal megkötendő lakosságcsere-egyezmény előkészítéséhez. A már előkészített dekrétumból végül kihagyták a kitelepítésre vonatkozó cikkelyeket, s csak a belső telepítésre vonatkozóakat hagyták benne a jogszabályban.

Az 1945. október 1-én kiadott 88. számú elnöki dekrétummal, mely elvileg nemzetiségi megkülönböztetés nélküli közmunkarendelet volt, megkezdődött a magyarok deportálása – hivatalos megfogalmazás szerint „munkára toborzása” (málenkij robot) – a cseh területekre. A deportálások 1945. október 25-én kezdődő első hulláma 1945. december 3-ig, a Prágában meginduló csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmények megkötését célzó tárgyalások kezdőnapjáig tartottak. A hivatalos adatok szerint ez idő alatt a Szlovák Telepítési Hivatal összesen 9 247 magyart szállított át Cseh- és Morvaországba.²⁹ A lakosságcsere csehszlovák elképzelések szerinti végrehajtásának kikényszerítése céljából 1946. november 15-én ismét

²⁸ SZARKA LÁSZLÓ: *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések*. Komárom: Kecskés László Társaság, 2005. 94.

²⁹ VADKERTY KATALIN: *A deportálások. A szlovákiai magyarok csehországi kényszer-közmunkája 1945-1948 között*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 1996. 16.

felújították a deportálásokat, amelyek 1947. február 22-ig tartottak. A hivatalos csehszlovák kimutatások szerint ezalatt 41 666 magyar nemzetiségű személyt telepítettek át cseh területekre, emellett állítólag 2 489 magyar „önként” települt át, összesen tehát 44 155-en kerültek távol eredeti otthonuktól. Különböző magyar becslések ugyanakkor 60-100 000 közöttire becsülik a közmunka ürügyén a Cseh- és Morvaországba hurcolt magyarok számát. A csehszlovák hatóságok 1946. június 17 és július 1 között reszlovakizációs kampányt indítottak, melyben azt ígérték a reszlovakizáló magyaroknak, hogy visszakapják csehszlovák állampolgárságukat, mentesülnek a vagyonelkobzás és kitelepítés alól, aki viszont továbbra is kitartott magyar nemzetiségének vállalása mellett, annak továbbra is szembe kellett néznie a hátrányos jogkövetkezményeket. Ennek hatására 410 820 magyar tett eleget a reszlovakizációs felhívásnak, s közülük 326 879 személyt szlovák nemzetiségűnek is nyilvánítottak.

A cseh területekre deportált magyarok mintegy 90%-a részben még 1947/48 folyamán engedély nélkül, részben pedig 1949 első hónapjaiban engedéllyel és szervezeten visszatért szülőföldjére. A reszlovakizáltak az 1950-es népszámláláson még főként szlováknak vallották magukat – mindössze 354 532 személy vállalta magyarságát –, de a magukat magyarnak vallók száma 1961-ben már 518 782-re, míg 1970-ben 552 006-ra emelkedett.³⁰

Az említett dekrétumok, kampányok és deportálások árnyékában került sor 1946. február 26-án a csehszlovák-magyar lakosságcserét előíró államközi szerződés megkötésére, ami az 1946. évi XV. törvénnyel vált a magyar belső jog részévé.

Az egyezmény szerint minden, Magyarországon állandó lakóhellyel bíró szlovák és cseh nemzetiségű személy, aki Csehszlovákiába való áttelepülésre irányuló szándékát kinyilvánítja, áttelepítetik, s az áttelepülés napján veszti el magyar állampolgárságát, és az áttelepítés ténye által csehszlovák állampolgárrá válik. Ugyanígy a Magyarországból Csehszlovákiába áttelepítendő szlovákokkal és csehekkel egyenlő számban olyan Csehszlovákiában állandó lakhellyel bíró magyar nemzetiségű személyek telepíttetnek át Magyarországra, akik a Csehszlovák Köztársasági Elnök 33/1945. számú rendelete értelmében csehszlovák állampolgárságukat elvesztették. Ezen a létszámon felül Csehszlovákia még jogosult volt háborús bűnökkel vádolt magyar nemzetiségű személyeket is áttelepíteni. A magyar kormány az egyezményben kötelezte magát, hogy az így áttelepített személyeket területére befogadja és az áttelepítés ténye folytán magyar állampolgárnak ismeri

³⁰ POPÉLY ÁRPÁD: A szlovákiai magyarság csehországi deportálása. In MOLNÁR IMRE – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Othontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák-magyar lakosságcsere 60. évfordulójára*. Komárom: Kecskés László Társaság, 2007.

el őket. SZARKA LÁSZLÓ felhívja a figyelmet, hogy az egyezmény Magyarország részére rendkívül előnytelen volt, mivel a szerződés a csehszlovák államnak jogot adott a magyarországi szlovákok Magyarország területén történő toborzására, ugyanakkor szabad kezet kapott a lakosságcsere alanyait jelentő csehszlovákiai magyar személyek kijelölésére.

A lakosságcsere 1947 áprilisától 1949 nyaráig tartott s ez idő alatt a magyar kormány nagy erőfeszítéseket tett a magyar szempontból előnytelen szerződés végrehajtása során a személyi és vagyoni paritás betartatására, hogy ezzel megakadályozza azt, hogy a csehszlovákok a lakosságcserét a szlovákiai magyarság teljes felszámolására használják fel. A paritás elleni állandó magyar tiltakozások ellenére nem sikerült az egyenlő arányokat megtartani: a Magyarországra áttelepített 76 616 szlovákiai magyar után szlovák területen összesen 16 000 hold és 15 700 lakóház maradt, míg a 60 257 szlovák áttelepített után Magyarországon mindössze 15 000 hold és 4 400 lakóház maradt hátra.³¹

2. Második állampolgársági törvényünk – az 1948. évi LX. törvény

Az állampolgársági jog újrakodifikálásán a megváltozott társadalmi és politikai viszonyok figyelhetőek meg. A törvényjavaslat indoklása ezt úgy fogalmazza meg, hogy a magyar népi demokratikus államrendnek tartalmilag olyan állampolgársági jogra van szüksége, amely „a magyar gazdasági és társadalmi rendben a magyar állam jellegében és így az állampolgároknak az államhoz való viszonyában a felszabadulás óta megvalósult alapvető változást kifejezi”.³²

Az 1949. február 1-én hatályba lépett 1948. évi LX. tc. átfogó törvényként szabályozta a kérdéskört.

A törvény legfontosabb rendelkezései a következők voltak:

- megszüntette a házasságból és a házasságon kívül született gyermek közti megkülönböztetést.
- a család egységének elve érdekében a feleség szabad rendelkezési jogát ugyan nem minden esetben ismerte el, de nagymértékben védte az elvált és a megözvegyült nők érdekeit.
- érvényre juttatta a család egységének elvét azzal, hogy egyrészt a szerzés elsősorban a leszármazás elvén alapult, másrészt, hogy a gyermek, a házasságon kívül született is, felmenőjének állampolgárságát követte. Az anyáét akkor, ha az apa nem tett teljes

³¹ MOLNÁR IMRE – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Othontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák-magyar lakosságcsere 60. évfordulójára*. Komárom: Kecskés László Társaság, 2007. 23.

³² Az 1947-1951. Országgyűlés. Országgyűlési irományok III. 205. számú törvényjavaslat a magyar állampolgárságról. 8.

hatályú apai elismerő nyilatkozatot, az apáét abban az esetben, ha a gyermek felmenői utólagos házasságot kötöttek, ha a gyermek apja a törvény hatálybalépését követően teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot tett, illetve ha az apaságot bírói ítélet állapította meg.

- a közérdekűség elve alapján az állampolgársági kérdésekben való döntés egy részét a kormány és a belügyminiszter hatáskörébe utalta. Kizárólag a kormány dönthetett abban a kérdésben, hogy a honosítást vagy a visszahonosítást az adott személy esetében az állam „nyomatékos” érdeke indokolja-e vagy sem, illetve az illető honosítása vagy visszahonosítása nem ütközik-e az állam érdekeibe.
- az állampolgárság tanúsítására a törvény háromféle állampolgársági bizonyítványt vezetett be: az állampolgárság fennállását, elvesztését, illetve a nem magyar állampolgárságot tanúsító bizonyítványokat.
- újraszabályozta az állampolgárok összeírásának, nyilvántartásának rendjét, ami az állampolgári hovatartozás kérdésében a jogbizonytalanság megszüntetését tűzte ki célul.
- a trianoni békeszerződésből eredő állampolgársági problémákat átfogó jelleggel szabályozta a honosítás és az újrachonosítás egységes szabályozásával.

E jogszabály alapján az állampolgárságot házasságkötéssel, törvényesítéssel, atyai elismeréssel vagy atyaság bírói megállapításával, elbocsátással, illetve megfosztással lehetett elveszteni. Megszüntették a távollét és a külföldi honosság okán beálló jogvesztés intézményét.

Az 1939. évi XIII. tv. előírásai közül csak a disszidálás, ill. a külföldi politikai megbízatás elvállalása vagy külföldi politikai szervezet tagsága, vagy munkájában való részvétel maradt érvényben, a többit hatályon kívül helyezték. Ezek alapján megállapítható, hogy az 1948. évi LX. tc. stabilizálta a diszkriminatív szabályozást.

3. Harmadik egységes állampolgársági törvényünk – az 1957. évi V. törvény

1948. évi LX. tc. nem volt sokáig hatályban. 9 év múlva adták ki az 1957. évi V. törvényt, amit főleg olyan jelentős jogszabályok megalkotása indokolt, mint a Magyar Népköztársaság Alkotmánya³³, valamint a családjogi kódex³⁴, amelyekkel az állampolgárság szabályozását összhangba kellett hozni.

A törvény főbb újdonságai a következők voltak:

³³ 1949. évi XX. tc.

³⁴ 1952. évi IV. tc.

- a nők egyenjogúságára tekintettel eltörölte a házasságkötés útján való állampolgárság-szerzést, ill. vesztést.
- lehetővé tette, hogy a gyermek édesanyja állampolgársága után kapja állampolgárságát
- a ius solit kisegítő elvként alkalmazva a hontalanság elkerülésének céljából azt a vélelmet állította fel, hogy az ország területén született vagy itt talált személyeket, mindaddig, amíg külföldi állampolgárságuk be nem bizonyul, magyar állampolgároknak kell tekinteni.
- a honosítás, a visszahonosítás, az állampolgársági kötelékből való elbocsátás és a megfosztás kérdéseiben való döntés a kormány és a belügyminiszter hatásköréből a Népköztársaság Elnöki Tanácsa hatáskörébe került.
- az állampolgársági bizonyítványok ténymegállapításaival szemben a törvény bevezette a bíróság előtti keresetindítás jogát.
- a honosítás és az újrachonosítás szabályozása mellett bevezette a kedvezményes visszahonosítás kategóriáját.

Az 1957. évi V. törvényben a diszkriminatív szabályozás területe csökkent. A magyar állampolgárság mindössze két jogcímen, kérelemre történő elbocsátással, ill. megfosztással volt elveszíthető.

Az új szabályozás szerint a megfosztás azzal a személlyel szemben állt be, aki külföldön tartózkodott, és súlyosan vétett az állampolgári hűség ellen, vagy akit súlyos bűncselekmény miatt magyar vagy külföldi bíróság jogerősen elítélt. A megfosztás hatálya már nem terjedt ki automatikusan a házastársra és a gyermekekre, csak ha ők is külföldön tartózkodtak, és a jogfosztó határozat erről külön rendelkezett. A megfosztás és vagyonelkobzás kérdésében a kormány helyett a NET döntött. Mivel bármely cselekményt értékelhetett megfosztási okként, így elmondható, hogy a megfosztás diszkriminatív tételei egészen a politikai rendszerváltásig bennmaradtak állampolgársági jogunkban.³⁵

4. Jóvátételi jellegű szabályozások

4.1. Trianon állampolgársági vonatkozásai

A jóvátételi jellegű szabályozások élén az 1921. évi XXXIII. tv. áll, amely a trianoni békeszerződést³⁶ cikkelyezte be hazai jogunkba. A 61. § alapján mindazok a személyek, akiknek községi illetősége olyan területen van, amely azelőtt az Osztrák-Magyar Monarchia

³⁵ KISTELEKI i.m. 247-248.

³⁶ 1920. június 4-én írták alá a Versailles-i Nagy Trianon palotában a Magyarországgal kötött békeszerződést. Magyarország területe 283 ezer km²-ről 93 ezer km²-re, lakossága 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent.

területeihez tartozott, a magyar állampolgárság kizárásával annak az államnak az állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja.

A jogvesztés mellett a jóvátétel is megjelent a 63. §-ban, az opció intézményének bevezetésével. Eszerint azok a 18 évesnél idősebb személyek, akik magyar állampolgárságukat a 61. § alapján elvesztették és új állampolgárságot nyertek, a szerződés életbelépésétől számított 1 évi időtartamon belül – 1921. július 26-tól 1922. július 26-ig – jogot nyertek magyar állampolgárság igénylésére, ha illetőségük előzően Magyarország területén volt.

Ennek alapján minden magyar állampolgárnak, aki a trianoni szerződéssel veszítette el magyar állampolgárságát, lehetősége nyílt Magyarország javára optálni. A férj a felesége, az apa a kiskorú gyermekei nevében volt felruházva az optálási jog gyakorlására, de a 12 évet betöltött kiskorút az opció kérdésében már meg kellett hallgatni. Ha valaki elmulasztotta a megjelölt 1 éven belül az opciót, akkor az csak visszahonosítás útján, aki más címen veszítette el állampolgárságát, az csak honosítás útján szerezhette meg 1922. július 26. után a magyar állampolgárságot.

Emellett természetesen a törvény minden olyan személynek elismerte a magyar állampolgárságát, akinek a trianoni szerződés életbelépésének napján magyar területen volt az illetősége és nem volt más állam polgára. Ezen túl kiegészítő szabályként a területi elv, mint jogcím-keletkeztető megoldás is megjelenik a törvényben:

- aki magyar területen született, az a születés tényénél fogva megszerezte a magyar állampolgárságot, ha születése miatt nem illette meg más állampolgárság.

A határmódosítások rendkívüli problémákat eredményeztek. A lecsökkent területű Magyarország területét előzőnlötték a magyar nemzetiségű menekültek, akik jogi helyzetének normalizálására az első lépést az állampolgárság rendezése jelentette. Hamar bebizonyosodott azonban, hogy az optálásra előírt egy éves időtartam túl rövid a nagy mennyiségű ügy kezelésére, s az 1879. évi L. törvényben szabályozott visszahonosítás procedúrája méltánytalan, ráadásul elhúzódó eljárást eredményez.

Mindezek arra vezették a magyar törvényhozást, hogy jóvátételt gyakorolva kiadja az 1922. évi XVII. törvényt, amelynek 24. §-a lehetővé tette a trianoni békeszerződés következtében megszűnt magyar honosság kedvezményes eljárás útján való visszaszerzését. A törvény felhatalmazása szerint azt a személyt, aki a világháború kitörése után elbocsátás vagy hatósági határozat nélkül veszítette el magyar állampolgárságát, és Magyarország területén lakik, vagy itt kíván letelepedni, kérelmére a belügyminiszter kivételesen az 1879. évi L. tv. 38. §-a értelmében megkívánt kellékek hiányában is visszahonosíthatja, ha a visszahonosítást kérő

18. életévét betöltötte, nem cselekvőképtelen és visszahonosítását különös méltánylást érdemlő körülmények indokolják.

A visszahonosításhoz eredetileg megkívánt kellékek a következők voltak: cselekvőképesség, valamely belföldi község kötelékébe tartozás, megszakítás nélkül 5 év belföldi tartózkodás, az életviszonyoknak megfelelő lakás és megélhetés bizonyítása, 5 év folyamatos adózás, kifogástalan magaviselet. E feltételek nyilvánvalóan nem voltak teljesíthetőek a magyar honosságot elvesztő személy számára, ezért az 1922. évi XVII. tv. mentesítést adott ezen pontok alól. Az így visszahonosítást kérőnek „mindössze” azt kellett igazolnia, hogy 1918. november 1-jétől a visszahonosítási kérvényének benyújtásáig mely községben vagy városban lakott és mi volt a foglalkozása. Ha 1921. március 1. előtt nem lakott az új határok közé szorított Magyarország területén, akkor mikor és honnan költözött a magyar Királyságba. Ha az elcsatolt területekről érkezett, ezen felül igazolnia kellett még azt is, hogy kért, illetve kapott-e beköltözési engedélyt. Az 1922-es rendelkezés lehetőségeit kihasználva mintegy 350 ezer magyar nemzetiségű személy költözött be az országba.

A Versailles-i békeszerződést követően az átcsatolt területek lakosságának jogvédelmét a vesztes államokkal kötött kisebbségvédelmi szerződésekkel igyekeztek elősegíteni. Mindezen egyezményeket az 1920. január 20-tól működő Népszövetség garanciája alá helyezték. A kisebbségvédelmi szerződésekben szerepelt az előírás, miszerint az új területekre került személyeknek automatikusan meg kell adni az új állampolgárságot. Az utódállamok azonban gyakran nem teljesítették jóhiszeműen e rendelkezéseket.

Csehszlovákia az erre vonatkozó szerződési paragrafust nem fogadta el, hanem a 236/1920. sz. törvénnyel azt a szabályozást vezette be, hogy csak azok kaptak csehszlovák állampolgárságot, akik a községi illetőségüket 1910-ig megszerezték az új államhoz csatolt területeken. Akik 1910 és 1920 közt kerültek ilyen községekbe, azoknak nagyon bonyolult kérvényezési- és vizsgálati eljárás kellett keresztülesnie. A problémát a csehszlovák törvényhozás a 152/1926. sz. tv., az ún. lex Dérer–Szent–Ivány elfogadásával igyekezett orvosolni, amely a rendezetlen állampolgárságú felvidéki magyarok egy részének lehetővé tette a csehszlovák állampolgárságért való folyamodást, ill. az állampolgárság megszerzését.³⁷

Romániában ugyanilyen külön törvényt hoztak – 41/1924. sz. tv. –, amely a román állampolgárság megadásához 1918. december 1-i határnappal egy adott községben 4 év folyamatos helyben tartózkodást és adófizetést követelt meg, de ez alól kivételt képeztek a

³⁷ BÁRDI NÁNDOR: A Magyarországgal szomszédos országok magyarságpolitikája a két világháború között. In BÁRDI NÁNDOR – FEDINEC CSILLA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2008. 79-80.

„fajilag románok”. Ennek következtében még 1939-ben is mintegy 100 000 magyar családfő – akik családjukkal együtt kb. 3-400 000 főt tettek ki – nem szerepelt az állampolgári névjegyzékben. Az 1930-as román népszámlálás adatai szerint Erdélyben 5 548 368 személy élt, ebből magyar anyanyelvű 1 480 712 fő, ami az 1910-es népszámláláshoz képest közel 200 ezres csökkenés. Magyarországra a trianoni békeszerződést követően 197 000-en települtek át.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd a jogutód Jugoszlávia a kisebbségi szerződésben szereplő opciós jogra hivatkozva tilalmat vezetett be a magyarok választójogának, valamint politikai és kulturális szervezkedése tekintetében. A délszláv királyság 1921-es népszámlálási adatai szerint a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területén 468 658, ebből a Vajdaságban 378 071 magyar anyanyelvű személy élt. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területéről 1918 és 1924 között 44 093 magyar anyanyelvű személyt utasítottak ki, menekült el vagy optált Magyarország javára. Az optálás lehetőségét 1930 novemberéig meghosszabbították, de ennek ellenére még 1934-ben is mintegy 21 000 magyar optáns élt Jugoszláviában.³⁸

4.2. A területi revízióból adódó kérdések

Az 1939 évi VI. tv. a felvidéki és kárpátaljai terület-visszacsatolásokkal kapcsolatban úgy intézkedik, hogy akik 1921. július 26-án az akkor érvényes magyar jogszabályok értelmében kétségtelenül magyar állampolgárok voltak és a trianoni szerződés alapján csehszlovák állampolgárokká váltak, azok 1939. március 15-től kezdődő jogi hatállyal hatósági intézkedés nélkül visszaszerzik magyar állampolgárságukat, ha állandó lakhelyük 1929. március 15-e óta a visszacsatolt kárpátaljai, ill. felvidéki területen van.

Az állampolgárság visszaszerzésének jogi alapja itt már az állandó lakhely volt, azonban a jogszabály még tízévi időtartamot szabott az állandó lakhely fennállásának elismeréséhez. Azonban ez a korlátozás már nem szerepel a második bécsi döntés³⁹ keretében visszacsatolt keleti és erdélyi országrészeknek Magyarországgal való egyesítéséről szóló 1940. évi XXVI. tv.-ben. Eszerint azok a román állampolgárok, akik 1940. augusztus 30-án az említett területeken állandó lakóhellyel bírtak, hatósági intézkedés nélkül megszerezték a magyar állampolgárságot. Azok a magyar nemzetiségű román állampolgárok, akiknek ezután is Romániánál maradt területeken volt az állandó lakhelyük, jogukban állt a magyar

³⁸ A. SAJTI ENIKŐ: A Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került magyarok (1918-1921). In. BÁRDI NÁNDOR – FEDINEC CSILLA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2008. 46-47.

³⁹ 1940. augusztus 30.

állampolgárság javára optálni. Hasonlóképpen rendelkezett a Jugoszláv Királyságtól megszerzett területek visszacsatolását becikkelyező 1941. évi XX. tv. is.

Hivatalos formában sem Jugoszláviával, sem Romániával nem került sor lakosságcsere, de Észak-Erdélyből Dél-Erdélybe kb. 200 ezer román, Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe kb. 150 ezer magyar vándorolt át, és a Délvidéken is volt nemzetiségi alapú migráció.⁴⁰

4.3. A megfosztás hátrányos jogkövetkezményeit orvosló szabályok

A jóvátételi szabályozás másik csoportját alkotják azok a jogszabályok, amelyek a megfosztás hátrányos jogkövetkezményeit szüntetik meg. A politikai indíttatású jóvátétel elsőként a Horthy-rendszerrel szembenállókat diszkrimináló intézkedések megszüntetését hozta. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a 9.590/1945. M.E. számú rendelettel orvosolta a joghátrányokat. A rendelet személyi hatálya azokat a volt magyar állampolgárokat érintette, akik szocialista, antifasiszta vagy demokratikus politikai meggyőződésük, magatartásuk vagy tevékenységük miatt hátrányt szenvedtek, ill. nemzetiségük vagy vallásuk miatt üldözött azon személyeket, akik az üldözés kapcsán szenvedtek joghátrányt, illetőleg azokat, akiket ezen üldözöttek érdekében kifejtett tevékenységük miatt diszkrimináltak. A hátrányos jogkövetkezmények miatt önként vagy hatósági intézkedés folytán külföldre menekült személyeket, ha már visszatértek, vagy a békekötés után 1 éven belül visszatérnek Magyarország területére, magyar állampolgároknak kellett tekinteni akkor is, ha egyébként az állampolgárságról szóló jogszabályok értelmében állampolgárságukat elvesztették. Az intézkedés kiterjedt az ugyancsak eltávozott, de visszatérő személy feleségére és gyermekeire is.

Az 1945. február 6-án kiadott 200/1945. M.E. számú rendelet hatályon kívül helyezte a zsidótörvényeket és rendeleteket. A hatálytalanítást kimondó rendelettel ez a szabálypont is megsemmisült, de a szabályozás nyitva hagyta a kérdést, hogy az érintett személyeket úgy kell-e tekinteni, mint akik a magyar állampolgárságot házasságkötés, ill. törvényesítés által megszerezték. Ezt a hiányt pótolta az 1948. évi LX. tv. 31. §, amely szerint, aki az állampolgárságot házasságkötéssel, ill. atyja jogán nem szerezhette meg, azt a jelen törvény erejénél fogva olyannak kellett tekinteni, mint aki a magyar állampolgárságot házasságkötéssel, ill. törvényesítéssel megszerezte.

A kegyelem alapján hazatelepült személyek állampolgárságnak rendezése során számos kérdés merült fel, amelyet orvosolni kellett. Ezen célok elérése érdekében született a NET

⁴⁰ KISTELEKI (2009) i.m. 255-256.

1956. évi 11. számú határozata, mely előírta, hogy a magyar állampolgárság elvesztésének ténye az 1939. évi XIII. tv. folytán hozott határozatok alapján nem állapítható meg, illetve e törvény 8. §-a alapján beálló megfosztás jogkövetkezményei semmissek. A NET szabályozás nyugvó időt vezetett be a távolléttel való állampolgárság-vesztésnél, melynek időtartamába az 1939. szeptember 1. és 1947. szeptember 15. között eltelt időt nem lehetett beleszámítani.

Az újabb politikai rendszerváltozásig kellett aztán várni, hogy a jóvátétel igényével az 1945. utáni politikai rezsim alatt állampolgárságuktól megfosztott személyek is rehabilitációban részesüljenek. Az 1990. április 5-én hatályba lépő 1990. évi XXVII. tv. hatályon kívül helyez minden olyan egyedi megfosztó határozatot, amelyet az 1947. évi X. tv., az 1948. évi LX. tv., 1948. évi XXVI. tv. és az 1957. évi V. tv. alapján hoztak. A nevezett személyek a Magyar Köztársaság elnökéhez címzett nyilatkozattal, a nyilatkozattétel időpontjától nyerik vissza magyar állampolgárságukat.

Hamar kiderült azonban, hogy ez a törvény csak az akkor élő személyekre terjedt ki, a már nem élőkkel kapcsolatos joghátrányt nem érintette. Ezért 1990. május 22-én kihirdették az 1990. évi XXXII. tv-t, amely az előző jogszabály rendelkezéseit egészítette ki azzal, hogy az időközben elhunyt személyeket úgy kell tekinteni, hogy a jogfosztó intézkedések következtében magyar állampolgárságukat nem veszítették el. Hasonlóan intézkedik negyedik állampolgársági törvényünk az 1993. évi LV. tv., amely záró rendelkezései közt az egyedi határozatok hatálytalanítását a megfosztáson túl azt az 1947. szeptember 15. és 1990. május 2. közötti elbocsátottakra is kiterjeszti.⁴¹

A jelenleg hatályos állampolgársági novellánk a jogszabály alapelvei közt kijelenti, hogy senkit sem lehet állampolgárságától, ill. állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényes megfosztani.⁴² Ezzel remélhetőleg sikerült elérni, hogy az állampolgárság jogintézményét politikai célú diszkriminációra a jövőben ne használják fel.

⁴¹ KISTELEKI (2009) i.m. 260-262.

⁴² 1993. évi LV. törvény 1. § (2) bekezdés

IV. Az állampolgárság kérdése Szlovákiában

Az állam és azon személyek kapcsolata, akik a területén tartózkodnak, többféle tényből adódhat, de legfőképp:

- az állam területén való tartós letelepülés,
- állampolgárság,
- ideiglenes/rövidtávú tartózkodás az adott állam területén,
- azilum, menekült jogcímen való tartózkodás,
- egyéb tények, mint a diplomáciai kötelezettségek teljesítése, vállalkozói tevékenység folytatása, stb.

Az állampolgárok jogait teljes körűen érvényesíthetik, a köz- és államhatalom birtokosai. Az állampolgárságot úgy jellemezhetjük, mint egy időben állandó, területileg korlátlan jogviszony az egyén és az adott állam között⁴³ – tulajdonképpen egy tartós politikai-jogi kapcsolatról van szó, amelynek eredménye a polgár és az állam kölcsönös jogainak, szabadságainak és kötelezettségeinek rendszere, így biztosítva a polgár számára a politikai, állami, gazdasági és kulturális életben való részvételt. Az állampolgárok teljes mértékben alá vannak rendelve az állam jogi rendszerének.

A Szlovák Köztársaság alkotmánya nem tartalmazza az állampolgárság kérdéskörének részletes szabályozását. Az 5.§ (1) bekezdése alapján az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének részletes szabályait törvény állapítja meg. A (2) bekezdés pedig nyomatékosan kifejti, hogy senki sem fosztható meg állampolgárságától a beleegyezése nélkül – a Szlovák Köztársaság állampolgárságával kapcsolatos szabályokat a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa által elfogadott 40/1993 sz. tv. tartalmazza.

Az állampolgárság intézménye Szlovákiában nehéz történelmi fejlődésen ment keresztül, amelyet a társadalmi-politikai viszonyok, valamint az unitárius és föderatív állami berendezkedés is erősen befolyásolt. Az állampolgárság kialakulásának gyökerei az egységes csehszlovák állam jogi szabályozásában találhatók. Miután 1918. október 28-án megalakult a Csehszlovák Köztársaság, minden olyan lakost csehszlovák állampolgárnak tekintettek, aki az állam megalakulásakor az Osztrák-Magyar Monarchia területén honosnak minősült.⁴⁴ Egészen 1920 áprilisáig – amikor elfogadták a 236/1920 sz. alkotmányos tv.-t – nem rendezték a csehszlovák állam állampolgárainak jogi helyzetét. Ebből adódhatott, hogy a békekötések ideéig Ausztria és Magyarország is saját állampolgárainak tekintették

⁴³ SVÁK – CIBULKA – KLÍMA i.m. 271.

⁴⁴ SVÁK – CIBULKA – KLÍMA i.m. 278.

Csehszlovákia polgárait. A kérdés jogi szabályozása a kisebb változtatások ellenére még a II. világháború idején is viszonylag egyszerű maradt. Ezen változtatott a 143/1968 sz. alkotmányos tv. a csehszlovák föderációról, amely a csehszlovák állampolgárság mellett bevezette a két állam állampolgárságát is. Ennek ellenére a nemzetközi gyakorlatban továbbra is csak a csehszlovák állampolgárságot ismerték el. A 165/1968 sz. alkotmányos tv. fektette le a Csehszlovák Szocialista Köztársaság állampolgársága megszerzésének és elvesztésének részletes szabályait, majd a Szlovák Nemzeti Tanács (SZNT) által elfogadott 206/1968 sz. tv. rendelkezett a szlovák állam állampolgárságának megszerzéséről és elvesztéséről. Fontos megemlíteni a 125/1970 sz. alkotmányos törvényt is, amely kimondta a föderatív állampolgárság elsőbbségét.⁴⁵

Az 1989-es társadalmi események az állampolgárság intézményének jogi módosulását eredményezték. Az egyik legnagyobb változást a 88/1990 számú törvény léptette életbe, mely kimondta, hogy az állampolgárságtól való megfosztást kimondó döntéseket meghozataluk napjától semmisnek kell tekinteni. A keleti szocialista blokk kiépítése során ugyanis az állampolgárságtól való önkényes megfosztás az állampolgárság elvesztésének törvényes lehetősége volt.⁴⁶ E rendelkezések alapján az a személy volt megfosztható állampolgárságától, aki külföldön tartózkodott és államellenes cselekményt hajtott végre, a Csehszlovák állam területét jogszabályellenesen hagyta el, valamint meghatározott időn belül nem tért vissza az állam területére. Ezt a szabályozást vette át az SZNT által kiadott 206/1968 sz. tv. is. A 88/1990 sz. tv. alapján mindazok, akik 1949. október 1. és 1989. december 31. között veszítették el állampolgárságukat, és annak felvételét legkésőbb 1993. december 31-éig kérvényezték, újra felvehetők voltak az állampolgársági kötelékbe. Ez azonban nem valósulhatott meg olyan esetekben, amelyek a nemzetközi szabályokkal ellentétesek voltak. A 23/1991 sz. tv. a tagállamok állampolgárságának prioritását mondta ki. A Szlovák Köztársaság állampolgárságra vonatkozó szabályait a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 40/1993 sz. törvénye rendezte.

1. Az állampolgárság megszerzése⁴⁷

A 40/1993 sz. tv. 2. §-a alapján mindazokat, akik 1992. december 31-éig a 88/1990. tv. alapján szlovák állampolgársága rendelkeztek ez után is szlovák állampolgároknak kell tekinteni. A szlovák állampolgárság választás útján is megszerezhető volt. A törvény 3. §-a

⁴⁵ SVÁK – CIBULKA – KLÍMA i.m. 278-279.

⁴⁶ Az elvet a 194/1949 számú törvény tartalmazta.

⁴⁷ SVÁK – CIBULKA – KLÍMA i.m. 280-285.

úgy rendelkezik, hogy az a személy, aki 1992. december 31-én a Cseh és Szlovák Föderatív Köztársaság állampolgára volt, azonban a 2. §-ban leírtaknak nem felelt meg, kérhette a szlovák állampolgárság megállapítását. Erre a választásra 1993. december 31-éig írásos formában volt lehetőség, és a házastársak közösen is kérvényezhették. A kérelem benyújtásánál igazolni kellett, hogy a kérelmező a Cseh és Szlovák Föderatív Köztársaság állampolgára volt, valamint a születési és az állandó tartózkodási helyet is. A szlovák állampolgárság ilyen fajta megszerzése nem eredményezte az esetlegesen meglévő cseh állampolgárság elvesztését, így fennállt a lehetősége annak, hogy az adott személy kettős állampolgársággal rendelkezzen.

A fiatakorúak jogi helyzetét a 4. § rendezte. Ezek alapján amennyiben a szülők a törvény 2. vagy 3. §-a által rendelkeztek szlovák állampolgársággal, a fiatakorú gyermek szülője állampolgárságát követte. Amennyiben a bíróság a gyermek felügyeletét csak az egyik szülőre bízta, és a szülők nem tettek közös nyilatkozatot a 3.§ szerint, a gyermek annak a szülőnek az állampolgárságát követte, akinek a felügyelete alatt állt.

Szlovák állampolgárság elsősorban születéssel szerezhető. Az idézett törvény 5. §-a alapján az a gyermek szerzi meg a szlovák állampolgárságot,

- akinek legalább az egyik szülője a Szlovák Köztársaság állampolgára,
- aki a Szlovák Köztársaság területén született és szülei hontalanok,
- aki a Szlovák Köztársaság területén született és szülei más állam állampolgárai, azonban a gyermek születésével egyik szülő állampolgárságát sem szerzi meg.

Amennyiben eltérő állampolgárság megléte nem igazolható, azt a gyermeket is szlovák állampolgárnak kell tekinteni,

- aki a Szlovák Köztársaság területén született,
- akire a Szlovák Köztársaság területén találtak rá és szülei holléte nem ismert, amennyiben nem bizonyított, hogy születésével megszerezte más állam állampolgárságát,
- abban az esetben is szlovák állampolgárnak tekintendő a gyermek, ha szülei közül csak az egyik rendelkezik szlovák állampolgársággal, még ha később ki is derül, hogy nem ő a gyermek vérszerinti szülője.

Szlovák állampolgárság szerezhető éppúgy a *ius sanguinis* mint a *ius soli* elve alapján is. Ezen kívül állampolgárság szerezhető még örökbefogadás útján is, abban az esetben, ha az örökbefogadó szülők legalább egyike rendelkezik szlovák állampolgársággal.

A szlovák állampolgárságról szóló törvény lehetővé teszi az állampolgárságnak adományozás útján való megszerzését is. Ilyen módon az a nem szlovák állampolgár személy szerezhethet állampolgárságot,

- aki az állampolgárság igénylését közvetlenül megelőző 8 évben szakadatlanul rendelkezett Szlovákiában állandó lakhellyel,
- aki feddhetetlen,
- akit jogerős bírói ítélettel nem utasítottak ki,
- aki ellen nincs folyamatban büntetőeljárás,
- akivel szemben nem zajlik kiadatási eljárás, és európai elfogató parancs sincs kiadva ellene,
- akivel szemben nem folyik adminisztratív kiutasítási eljárás,
- akivel szemben nem zajlik eljárás az azilum megszüntetésére,
- aki bizonyította szlovák nyelvtudását szóba és írásban, valamint a Szlovák Köztársaságról való ismereteit,
- aki teljesíti az idegenek számára törvényben meghatározott feladatokat – társadalombiztosítás, szociális biztosítás, öregségi nyugdíj-megtakarítás, adók, járulékok, díjak, stb. befizetését.

Azon igénylők számára, akik engedéllyel laknak az ország területén, a jogszabály enyhébb kritériumok teljesítése során is lehetővé teszi az állampolgárság megszerzését. El lehet tekinteni a 8 év szakadatlan helyben lakástól, amennyiben:

- a kérelmező házasságot kötött egy szlovák állampolgárral, és ez a házasság még most is tart, közös háztartásban élnek az ország területén legkevesebb 5 éve a kérelem beadását megelőzően,
- olyan személyről van szó, aki jelentős sikereket ért el Szlovákia számára a gazdaság, tudomány, technika, kultúra, sport területén, vagy a Szlovák Köztársaságnak egyéb érdeke fűződik hozzá,
- a kérelmező a Szlovák Köztársaság területén legkevesebb 3 év szakadatlan helyben lakással rendelkezik a 18 életévének betöltését megelőzően,
- olyan kiskorú személyről van szó, akinek törvényes képviselője vagy gyámja szlovák állampolgár, és legalább 2 éve szakadatlanul rendelkezik az országban lakóhellyel; a 2 éves időkorlát nem vonatkozik azokra a kiskorúakra, akik még nem töltötték be 2. életévüket,
- a kérelem beadását megelőző 4 évben azilummal rendelkezett,

- a Szlovák Köztársaság területén született és a kérelem beadását megelőző 3 évben állandó lakhellyel rendelkezett,
- a Szlovák Köztársaság területén legkevesebb 10 éve szakadatlanul tartózkodik, és a kérelem beadását megelőzően már rendelkezett állandó lakhelyre való engedéllyel,
- hontalan, és a kérelem beadását megelőző 3 évben szakadatlanul az állam területén tartózkodott,
- az állampolgársági kötelékből a 9. § szerint volt elbocsátva, és legkevesebb 2 év szakadatlan tartózkodással rendelkezik a kérelem beadását megelőzően,
- szülei közül legalább az egyik a születése időpontjában csehszlovák állampolgársággal rendelkezett.

Annak a kérelmezőnek, akit az állampolgárság kötelékéből az SZNT 206/1968 sz. tv. alapján bocsátottak el, az ország területén állandó lakhellyel való rendelkezés nélkül is megadható az állampolgárság.

A szlovák állampolgárságot a Szlovák Köztársaság Belügyminisztériuma adja meg írásbeli kérelem alapján. A minisztérium a kérelem beérkezését követően legkésőbb 24 hónapon belül dönt az állampolgárság adományozásáról. Ahhoz, hogy valaki ténylegesen elnyerje azt, szükséges az ünnepélyes eskü letétele.

2. Az állampolgárság elvesztése

A szlovák állampolgárság csak az állampolgár kifejezett kérésére vesztethető el, az állampolgársági kötelékből való elbocsátás által. Az állampolgárság kötelékéből az bocsátható el, aki:⁴⁸

- igazolja, hogy rendelkezik egy másik állam állampolgárságával vagy annak megszerzésére ígérete van,
- feltételezhető egy másik állam állampolgárságának megszerzése a szlovák állampolgárságból való elbocsátást követően.

A 2010-ben bekövetkezett törvénymódosítás hatására azon személyek, akik önként felveszik egy másik állam állampolgárságát, elvesztik szlovák állampolgárságukat. E szabályozás részletesebb ismertetésére a későbbiekben térek ki.

A szlovák állampolgárságból nem bocsátható el az a személy,

- aki ellen büntető eljárás van folyamatban, vagy épp büntetését tölti, esetleg még nem teljesítette a Szlovák Köztársaság bírósága által rá kiszabott büntetését,

⁴⁸ SVÁK – CIBULKA – KLÍMA i.m. 286-287.

- akinek adótartozása valamint köztartozása van a Szlovák Köztársaságban.

A házastársak és a 14 év alatti gyermekek önálló indítványban kérelmezhetik az állampolgárságból való elbocsátást.

A szlovák állampolgárság a megszerzés jogcímére tekintet nélkül azonos értékű minden esetben.

V. Az államok különböző hozzáállása a kettős állampolgárság kérdésköréhez

Sok olyan állam létezik, amely a kettős vagy többes állampolgárság kérdésével nem foglalkozik, és nem zárja ki létének lehetőséget, ha egyik olyan államnak sincs ellene kifogása, amelynek a kérelmező személy már állampolgára.⁴⁹

Vannak olyan területek azonban, ahol az állam állampolgára számára az ilyen esetekben kötelezővé teheti az újonnan megszerzett állampolgárság bejelentését. Bulgáriában pl. az állampolgárnak meghatározott időn belül kötelessége az új állampolgársága szerinti állam által kiállított személyigazolványt bemutatni az illetékes hivatal számára.

Az USA jogi berendezkedése csak egy állampolgárságot ismer el, de nem tiltja a kettős állampolgárság létét. Így, ha egy más ország állampolgára megfelel az állampolgárság megszerzéséhez szükséges törvényi feltételeknek, függetlenül attól megkapja az állampolgárságot, hogy közben másik államnak is a polgára. Az USA területén azonban csak az amerikai állampolgárságot ismerik el számára, és az Államok területére is csak mint amerikai állampolgár léphet be, azaz az USA által kiadott érvényes útlevéllel.

Egyes államok nem értenek egyet a többes állampolgárság intézményével, de ha a gyermek olyan házasságból születik, ahol a szülők eltérő állampolgárságúak, a gyermek számára lehetővé teszik, hogy mindkét szülője állampolgárságát felvegye.⁵⁰

Amennyiben a gyermek egy fehérorosz és más állam polgárának a gyermekeként jön a világra, a szülők két megoldás közül választhatnak. Az egyik esetben megtarthatják gyermekük számára a fehérorosz állampolgárságot és kérhetik számára a fehérorosz útlevél kiállítását (ez esetben nem beszélhetünk kettős állampolgárságról, mivel a fehérorosz hivatalok számára a gyermek csak Fehéroroszország állampolgára lesz), míg a másik esetben kérhetik az állampolgárság megszüntetését (ez esetben a gyermek már csak vízum elnyerésével léphet be Fehéroroszország területére).

⁴⁹ Ilyen ország többek közt Nagy-Britannia.

⁵⁰ Jó példa rá Szlovénia.

VI. A kettős állampolgárság intézménye a két szomszédos állam szemszögéből

Ahogy az eddig ismertett adatokból is kitűnik, az országok állampolgárságról vallott nézeteit mindig is erősen befolyásolták a hatalmon lévő politikai erők. Elég visszagondolni Kossuth esetére vagy a II. világháborút követő szabályozásokra. A kettős állampolgárság szempontjából az enyhítést mindenképp az Európa Tanács által 1997-ben megalkotott állampolgársági egyezmény jelentette. Annak ellenére, hogy Magyarország és Szlovákia is részese az egyezménynek, jól látható, hogy a két állam mégis eltérően vélekedik a kettős állampolgárság kérdéséről. Mint ismeretes, a magyar kormány 2010 májusában módosította a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. tv-t, s ezzel lehetővé tette a külhoni magyarok számára a kedvezményes honosítást. Ennek okán a szlovák parlament 2010. július 17-ei hatállyal módosította a 40/1993 sz. állampolgársági tv-ét, mely következtében mindazon polgárok, akik önkéntesen felveszik egy másik állam állampolgárságát, elvesztik szlovák állampolgárságukat. Annak érdekében, hogy megértsük, miért született meg ez a döntés, vissza kell tekinteni az ezredfordulót követő szabályozásokra.

Az 1999-2002-es időszakban Magyarországon és a szomszédos országokban meghatározó politikai kérdéssé vált a magyar parlament által kihirdetett 2001. évi LXII. tv. a szomszédos államokban élő magyarokról – ismertebb nevén a státusztörvény. A törvény elsősorban Magyarország és a határon túli magyarok viszonyát kívánta rendezni. Megszületését egy körülbelül kétéves vita előzte meg, elfogadását követően pedig diplomáciai feszültség alakult ki Magyarország és néhány szomszédja – köztük Szlovákia – között is. A törvény hatálya azon szomszédos államokban lakóhellyel rendelkező nem magyar állampolgárságú, magát magyar nemzetiségűnek valló személyekre terjed ki, akik magyar állampolgárságukat nem önkéntes lemondással veszítették el, továbbá nem rendelkeznek állandó magyarországi tartózkodásra jogosító engedéllyel.⁵¹ Szlovák oldalról a törvénnyel kapcsolatos kritikák főleg azt sérelmezték, hogy a jogszabály egyfajta jogi köteléket jelent a Szlovákiában élő magyar kisebbség és az anyaország között. A Velencei Bizottság és az Európa Tanács ebben a kérdésben felkért, jogászokból álló konzultatív testülete jelentésében legitim elvként fogadta el: az anyaországok kedvezményeket adhatnak más államok területén élő nemzeti kisebbségeknek. Azonban ezt 4 feltétel teljesítése esetén tehetik meg: a területi szuverenitás, a már megkötött egyezmények betartása, az államok közötti baráti kapcsolatok, illetve az

⁵¹ KÁNTOR ZOLTÁN: *A státusztörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002. 11.

emberi és alapvető szabadságjogok figyelembevételével. Szlovákia szempontjából ezért mindenképp jelentőséggel bírt, hogy a 2003-ban aláírt megállapodással sikerült elérni, hogy a kultúra és az oktatás területén a magyar nemzetiségű kisebbség számára szánt támogatás csak intézmények és szervezetek számára, szlovák jogi személy közreműködésével biztosítható.⁵²

Itt érdemes megemlíteni, hogy Szlovákia esetében a külföldi szlovákokról szóló 70/1997-es számú ún. szlovák státusztörvény jogi szabályozása erősebbnek bizonyult a magyar szabályokhoz képest. Míg pl. Szlovákiában a kedvezményezettek külön engedély és időbeli korlát nélkül vállalhattak munkát, addig a magyar igazolvány csupán időben korlátozott munkavégzést engedélyezett.

A két törvény közötti különbség egyike a törvények hatálya. Míg a magyar státusztörvény célja a kisebbségi magyarok boldogulásának elősegítése szülőföldjükön, addig a szlovák státusztörvény csak a Szlovák Köztársaság területén belül nyújt kedvezményeket. Mindkét szabályozás egyetért abban, hogy a státusz megléte nem képez jogalapot az állampolgárság megszerzéséhez. A magyar törvény célja éppen ellenkező: szülőföldjükön támogatni a külföldi magyarokat.⁵³

A kettős állampolgárság kérdése ezt követően 2003-ban kapott nagyobb nyilvánosságot, amikor a Magyarok Világszövetsége aláírásgyűjtést indítványozott egy kettős állampolgárságról szóló népszavazás kitűzésére. A kezdeményezés hatására Mádl Ferenc köztársasági elnök neves jogászokat kért fel arra, hogy fejtsék ki szakmai álláspontjukat a kettős állampolgárságról szóló törvény elfogadásával kapcsolatban. Az ő jogi szakvéleményük alapján sem alkotmányos sem nemzetközi akadálya nem volt annak, hogy megalkotásra kerüljön ilyen jellegű jogszabály. Mivel az akkori kormány tartott attól, hogy a törvény elfogadása nehezítené az EU-hoz való csatlakozást, igyekeztek a kérdést kikerülni. Mivel azonban sikerült összegyűjteni a népszavazáshoz szükséges aláírásokat, 2004. december 5-én a határon túli magyarok kettős állampolgárságának kérdéséről tartottak népszavazást.

A feltett kérdés a következő volt: „Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti „Magyar igazolvánnyal” vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?”

⁵² MILAN KURUCZ: *Maďarská diskusia o dvojakom občianstve v rokoch 1998-2010*. Bratislava 2011. 4.

⁵³ GÁL GÁBOR – JARÁBIK BALÁZS – ADRIANA LAMACKOVÁ: A magyar és a szlovák státustörvény összehasonlító jogi elemzése: Státushatár. In KÁNTOR ZOLTÁN: *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002. 318-319.

A szavazás eredménytelen volt. Ugyanis az érvényesen szavazók 51,55%-a igennel szavazott, azonban az igen szavazatok aránya alig 18,9% körüli volt a megkövetelt 25% helyett. Az Alkotmány (1949. évi XX. tv.) szerint a népszavazás csak akkor volt eredményes, ha legalább a szavazók fele, de az összes választópolgár több mint $\frac{1}{4}$ -e azonos módon szavazott.

A 2010-e kormányváltást követően a képviselők 344 igen, 3 nem szavazat és 5 tartózkodás mellett fogadták el magyar állampolgárságról szóló törvény módosítását. Az új szabályok már nem követelik a magyarországi megélhetést és lakást, az alkotmányos alapismeretek vizsgát, és azt sem, hogy magyar nemzetiségűnek vallja magát a honosítást kérő. Új elemként került bele a jogszabályba, hogy a kérelmezőnek – ha esetleg nem tudná igazolni, hogy a felmenője magyar állampolgár volt – elég valószínűsítienie magyarországi származását. Az eddigi általános kedvezményes honosítási okok továbbra is fennmaradnak, azzal az eltéréssel, hogy a jövőben már nem azt kell vizsgálni, hogy az illető honosítása Magyarország érdekeit nem sérti-e, hanem azt, hogy a honosítás az ország közbiztonságát és nemzetbiztonságát nem sérti-e. Az a határon túli magyar honosítható a jövőben kedvezményesen, aki megfelel a következő követelményeknek: a magyar jog szerint büntetlen előéletű és a kérelem elbírálásakor ellene magyar bíróság előtt büntetőeljárás nincs folyamatban; honosítása a Magyar Köztársaság közbiztonságát és nemzetbiztonságát nem sérti; felmenője magyar állampolgár volt, vagy valószínűsíti magyarországi származását; a magyar nyelvtudását igazolja (ez utóbbitól el lehet tekinteni cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes személyek esetében).⁵⁴

A jogszabály lerövidíti a határidőket: a miniszternek eddig honosítás esetén tizenkét hónapja, visszahonosítás esetén pedig hat hónapja volt rá, hogy benyújtsa a köztársasági elnöknek a honosítási kérelmet. Ez a határidő mindkét esetben három hónapra rövidül le úgy, hogy ebbe az időtartamba nem számít bele az állampolgárságot érintő adat vagy okirat beszerzése érdekében más hatósághoz vagy állami szervhez intézett megkereséstől a válasz megérkezéséig terjedő idő. A honosításról illetve visszahonosításról továbbra is a köztársasági elnök dönt, a közigazgatási és igazságügyi miniszter előterjesztése alapján. A honosítási kérelmeket be lehet nyújtani a települési – fővárosban a kerületi – önkormányzat polgármesteri hivatal anyakönyvvezetőjénél; a külön jogszabályban meghatározott körzetközponti jegyző székhelyén működő anyakönyvvezetőnél; a magyar konzuli tisztviselőnél; a kormány által kijelölt, az állampolgársági ügyintézésért felelős szervnél. A törvény 2010. augusztus 20-án lépett hatályba, rendelkezéseit a 2011. január 1. napját követően induló eljárásokban kell alkalmazni.

⁵⁴ 1993. évi LV. törvény

A magyar törvénymódosítás értelmében a határon túli magyarok tehát a meglévő állampolgárságuk mellé magyar állampolgárságot szerezhettek, és így kettős állampolgárrá válhatnak, feltéve, hogy a jelenlegi állampolgárságuk szerinti állam a kettős állampolgárságot elfogadja. A kettős állampolgárság engedélyezése vagy tiltása minden állam szuverenitásából eredő joga.

A szomszédos államok közül Románia a kettős állampolgárságot támogató országok közé sorolható, főként mivel az 1991. évi állampolgársági tv. 11. cikke alapján a külföldön élő román nemzetiségű személyeknek a magyar szabályozáshoz hasonló módon lehetővé teszi a román állampolgárság megszerzését. Szerbia, Horvátország és Szlovénia a magyar és román szabályozáshoz hasonlóan elismeri a kettős állampolgárságot és a határon túliak számára szintén biztosítja az állampolgárság felvételét és kettős állampolgárrá válását. Ukrajna az előbbiekkal ellentétben egyértelműen tiltja a kettős állampolgárságot, így az ukrainai magyarok elveszítik ukrán állampolgárságukat, amennyiben magyar állampolgárságot szereznek. Ausztria is a kettős állampolgárságot elutasító államok közé sorolható, amelyet jól mutat az a tény is, hogy a szomszédos államok közül egyedüli részese az 1963. évi kettős állampolgárság kiküszöböléséről szóló egyezménynek.

Szlovákia egészen a magyar törvénymódosításig a kettős állampolgárságot nemcsak, hogy nem tiltotta, de azt elismerte és támogatta. 2010. július 17-én hatályba lépett állampolgársági törvénymódosítás szerint azonban automatikusan elveszítik szlovák állampolgárságukat azok a személyek, akik önként veszik fel egy másik állam állampolgárságát. Ez alól kivételt képeznek azok, akik születésüknél fogva vagy házasság útján szereznek állampolgárságot.⁵⁵

Az emberi jogok szabályozásával és alkalmazásával kapcsolatos alapkövetelménnyé vált a megkülönböztetés tilalma. A hátrányos megkülönböztetés sérti a jogegyenlőséget, ha annak alapja az, hogy az illető hogyan szerezte az állampolgárságát, vagy, hogy van-e másik állampolgársága. Ugyanakkor a megkülönböztetés, ha ésszerű, objektív oka van, szükséges és nem sérti az arányosság elvét, fenntartható.⁵⁶ Vajon ésszerűnek tekinthető-e ebben az esetben egy olyan törvénymódosítás, amelyről köztudott, hogy egyfajta politikai erőfitogtatás eredménye?

Az 1993. évi szlovák állampolgársági tv. 9. cikke értelmében ez idáig csak az a személy veszíthette el állampolgárságát, aki kifejezetten kérte azt. A törvénymódosítás következtében azonban felmerül a kérdés, vajon az új szabályozás összhangban áll-e a szlovák alkotmány

⁵⁵ GANCZER MÓNICA: A határon túli magyarok kettős állampolgárságának nemzetközi jogi és belső jogi aspektusai: a kollektív elvesztéstől a könnyített megszerzésig. *Kül-Világ VIII. évfolyam* 2011/1-2.

⁵⁶ TÓTH JUDIT: Miért nem lehet, ha szabad. A többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől. *Beszélő*, 2003. október.

azon rendelkezésével, mely szerint „állampolgárságától senki nem fosztható meg akaratát ellenére”. Tekinthesünk-e úgy egy állampolgárság felvételére, mint a meglévő állampolgárságról való lemondó nyilatkozatra? RADOSLAV PROCHÁDZKA szlovák jogász felhívta a figyelmet arra, hogy az Európai Állampolgársági Egyezmény 7. cikkének 1. bekezdése ugyan lehetővé teszi az állampolgárság elvesztését amennyiben a polgár felveszi egy másik állam állampolgárságát, azonban véleménye szerint ezt mindenképp keretek közé kell szorítani. Javaslatának két fontos eleme:

- csak azon állampolgárok veszíthessék el szlovák állampolgárságukat, akik olyan állam állampolgárságát vették fel, amelyhez semmilyen lényeges ténybeli körülmény nem köti őket,
- mindez olyan jogszabályban legyen szabályozva, amelynek érvényessége az adott személy tekintetében automatikusan megszűnik, amint egy ilyen ténybeli körülmény ténylegesen létrejön.⁵⁷

Véleménye szerint a Szlovák Köztársaság állampolgárai számára így biztosítva lenne alapvető érdekeik preventív védelme a nélkül, hogy bárki számára is visszafordíthatatlan következménnyel járna, továbbá megegyezésre ösztönözné a feleket, és így elejét venné az egyoldalú döntéseknek.

ONDREJ DOSTÁL⁵⁸ szociológus szerint egy másik állampolgárság megszerzésének akaratát nem egyenlő egyben a szlovák állampolgárságról való lemondás akaratával. Többek közt felhívja a figyelmet arra, hogy ha azokat, akik előre megfontoltan követnek el emberölést, hazaárulást vagy háborús bűncselekményeket nem büntetik az állampolgárság elvesztésével, akkor nem tűnik-e túlzottnak ezt a büntetést alkalmazni azokkal szemben, akik azzal „vétettek”, hogy egy olyan állam állampolgárságát vették fel, amely ezt számukra lehetővé tette.⁵⁹

Felvetődik a kérdés, hogy azok a személyek, akik felveszik a magyar állampolgárságot és ezáltal elveszítik addigi szlovák állampolgárságukat nem válnak-e de facto hontalanokká? Ugyanis míg Szlovákiában minden állampolgárokat megillető jogot elveszítenek, Magyarországon nem tudják gyakorolni ezen jogaikat, mivel továbbra is egy másik állam területén rendelkeznek állandó lakhellyel. Ebben az esetben Szlovákia annak az 1961. évi New York-i – a hontalanság csökkentéséről szóló – egyezménynek a rendelkezéseit sérti meg, amelynek maga is tagja.⁶⁰ Mivel az EU-hoz való csatlakozással Szlovákia is elfogadta egy közös európai állampolgárság kialakulásának lehetőségét, valamint elfogadta a személyek

⁵⁷ http://www.postoy.sk/prochazka_dostal_o_dvojakom_obcianstve (2012. 11. 03.)

⁵⁸ Jelenleg a Most-Híd színeiben országgyűlési képviselő.

⁵⁹ http://www.postoy.sk/prochazka_dostal_o_dvojakom_obcianstve (2012. 11. 03.)

⁶⁰ GANCZER i.m. 76.

szabad mozgásáról szóló rendelkezéseket, így semmi nem indokolja, hogy ilyen szigorúan álljon hozzá a kettős állampolgárság kérdéséhez. Míg ugyanis Ausztria és Ukrajna mindig is elutasította a kettős állampolgárság lehetőségét, Szlovákia ezt az intézkedést csak a magyar állampolgársági törvénymódosítás hatására vezette be.

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatalának emberi jogokkal és egyenlő bánásmóddal foglalkozó osztálya 2012 januárjában elemzést adott ki az állampolgárság törvény erejénél fogva való elvesztése kapcsán.⁶¹ Az elemzés főként az állampolgársági státusról való önkéntes lemondás és annak törvény általi elvesztése közti különbségekre hívja fel a figyelmet. Az önkéntes lemondás feltétele, hogy

- a polgár személyét megfelelő iratokkal igazolja,
- bizonyítani tudja, hogy rendelkezik egy másik állam állampolgárságával vagy annak megszerzését valószínűsíti,
- a lemondásról szóló kérelmet személyesen terjeszti elő az illetékes hivataloknál,
- az állampolgársági kötelékből való elengedésről döntő szerv rendelkezzen illetékességgel,
- elteljen az az időszak, amely alatt a szerv jogosult dönteni,
- szülessen egy határozat az állampolgárságból való elbocsátásról – elbocsátó okirat.

Ezzel ellentétben az a polgár, aki önkéntesen felel egy másik állam állampolgárságát is, és ezáltal elveszíti szlovák állampolgárságát, a törvény rendelkezése alapján azt azon a napon veszíti el, amikor felvett állampolgárságát megszerzi. Ezt be kell jelentenie a körzeti hivatalban, amely értesíti az állandó lakhely szerint illetékes önkormányzati hivatalt, a rendőrségi szerveket, az adóhatóságot, a vámhatóságot, a szociális- és egészségbiztosító szerveket.

A két esetet összehasonlítva rögtön kitűnik, hogy a törvény nem megfelelő körültekintéssel rendelkezik a kérdésről. A törvény erejénél fogva történő elvesztésnél sem az állampolgár, sem az állami hivatalok számára nem tartalmazza a pontos eljárási szabályokat, és ezáltal súlyosan veszélyezteti a jogbiztonságot. A jelenlegi szabályozás alapján ugyanis a törvény nem teszi kötelezővé, hogy a bejelentő igazolja személyazonosságát, így könnyen előfordulhat, hogy valaki egy másik személy nevében bejelenti az illetékes hivatalnál, hogy

⁶¹ <http://www.felvidek.ma/letoltesek/category/5-a-kettos-allampolgarsagert?download=33%3Aanaliza-pravneho-stavu-straty-statneho-obciansstva-zo-zakona> (2012. 11. 03.)

felvette egy másik állam állampolgárságát. Mivel azt sem kell bizonyítani, hogy a polgár már rendelkezik egy másik állam állampolgárságával, így akár az is előfordulhat, hogy a bejelentést követően a bejelentő hontalanná válik. Kifogásolható továbbá, hogy az állami szervek számára sincs meghatározva, miként ellenőrizhetik az állampolgárság tényleges fennállását, így megeshet, hogy valaki azért jelenti be, hogy felvette egy másik ország állampolgárságát, hogy az elbocsátás következtében mentesüljön a büntetőjogi, adófizetési és egyéb kötelezettségek alól, ugyanis ezek teljesítését ebben az esetben a hivatal nem jogosult vizsgálni. Mindezekon felül az sem ellenőrizhető, ki az, aki ténylegesen felvette egy másik állam állampolgárságát, így magas lehet a látens „külföldi“ állampolgárok száma. Annak érdekében, hogy csökkentsék ennek lehetőségét, 3319 eurós szabálysértési bírság kiszabását tették lehetővé a nem bejelentők számára. Mivel azonban az állampolgársági státus vizsgálatának szabályait sehol nem rendezik, így gyakorlatilag nincs rá mód, hogy a bírságot ténylegesen kiszabják.

Ugyancsak figyelmet érdemel, hogy míg a kérelemre történő elbocsátás esetén szigorú szabályok szerint vizsgálják, nem áll-e fenn elbocsátást kizáró ok, addig az új állampolgárságot felvett személy esetén elég egy bejelentést tenni. Ebben az esetben magán a törvényen belül van egy feloldhatatlan ellentét.

A szlovák törvénymódosítás egyértelműen a kedvezményes honosításra kívánt reagálni. Ezzel ellentétben nem azokat sújtotta leginkább, akiket „büntetni“ szeretett volna. 2012 júliusáig ugyanis 296 személy vesztette el állampolgárságát, többségük (149) a cseh állampolgárság felvétele okán. Rajtuk kívül 37 osztrák, 34 német, 25 magyar, 17 brit, 11 holland, 10 amerikai és egyéb állampolgárságot felvett személyt fosztottak meg addigi szlovák állampolgárságától. Az új szabályozás ellen 30 országgyűlési képviselő nyújtott be alkotmányjogi panaszt még 2011 szeptemberében a Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságához. Mivel az ügyben azóta sem született érdemi döntés, 2012. szeptember 1-jén – a Szlovák Köztársaság alkotmányának napján – a kettős állampolgárságot támogatók „Alkotmánymenet” elnevezéssel békés tüntetést szerveztek az Alkotmánybíróság épülete elé.

A Szlovák Köztársaság Alkotmánybírósága 1997 áprilisában hozott 23/96 számú határozatának⁶² indoklásában kijelentette, hogy az alkotmány 5. cikk (2) bekezdése alapján senki sem fosztható meg állampolgárságától akarata ellenére. Az indoklás rámutat arra, hogy

⁶² Az érintett személy azért vesztette el állampolgárságát, mivel Csehszlovákia szétválása után a szlovák mellé felvette a cseh állampolgárságot is, mivel életvitelszerűen Prágában élt.

egy másik állampolgárság megszerzésének szándéka és a már meglévő állampolgárságból való kilépés szándéka nem tekinthető egynek, így azzal nem is helyettesíthető.⁶³

Ezen tények ismeretében mindenképp érdemes figyelni, milyen döntés születik majd az ügyben. Az alkotmánybíráknak mindenekelőtt a jogbiztonságot szem előtt tartva, az alkotmányban lefektetett szabályoknak megfelelő döntést kellene hozniuk. Kérdés, mikor születik az ügyben döntés, és az mennyire fog igazodni az alkotmánybíróság korábbi gyakorlatához.

⁶³ Nález Ústavného súdu SR, sp.zn. II. ÚS 23/96 z 22. apríla 1997.

Záró gondolatok

Kijelenthetjük, hogy jelenleg is feszült a viszony e két állam között az állampolgárság kérdését tekintve. A magyar törvénymódosítás célja az volt, hogy egyfajta elégtételt adjon azok számára (valamint utódaik részére), akik a trianoni döntés és a diszkriminatív szabályok következtében veszítették el magyar állampolgárságukat. Mindezek mellett pedig a nemzet egységének megteremtése volt a jogalkotó célja. Szlovákia azonban úgy értelmezte ezen rendelkezéseket, mint külső behatást az állami szuverenitásba, és azonnali válaszként módosította az állampolgárságra vonatkozó szabályait. Ahogy a fent ismertetett tények alapján is látszik, a módosítás nem a XXI. századi politikai gondolkodást tükrözi, és meglepő egy olyan állam esetén, amely az Európai Unió tagja.

Sajnálatos módon a rendelkezés már rövid időn belül meghozta „gyümölcsét”, ugyanis az elmúlt 2 év alatt körülbelül 300 állampolgárt fosztottak meg szlovák állampolgárságától. Ezen polgárok továbbra is kitartanak a mellett, hogy nem szeretnének szülőföldjükön „hontalanként” élni, így az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordultak, hogy jogaikat érvényesíteni tudják.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy kutatásom során a szlovák oldalon nem találtam olyan tanulmányt, cikket, elemzést, amely igazolható jogi érvekkel alá tudta volna támasztani a jogszabályi változtatás jogszerűségét és célszerűségét. Mindezek mellett arra sem találtam hiteles indoklást, hogy a jelenlegi rendelkezés miért nem tekinthető az alkotmánnyal ellentétesnek. Véleményem szerint a kialakult helyzetre tökéletesen megfelel a mondás, mely szerint „a cél szentesíti az eszközt”. Láthatjuk ugyanis, hogy amennyiben sikerül meggátolni, hogy a polgárok éljenek a kedvezményes honosítás lehetőségével, nem tartják fontosnak megvizsgálni azt, hogy e cél érdekében bevezetett intézkedések megfelelnek-e az alapvető jogállami követelményeknek, és nem veszélyeztetik-e a jogbiztonságot. Így jutottunk el odáig, hogy de facto hontalanná válnak olyan személyek, akik ősük iránti tiszteletből, hazaszeretetből éltek a kedvezményes honosítás lehetőségével annak ellenére, hogy életük hátralévő részét továbbra is szülőföldjükön, jól megszokott környezetükben szeretnék leélni.

Úgy vélem, a kérdéssel érdemes továbbra is foglalkozni, figyelemmel követni az eseményeket, ugyanis ahogy dolgozatom elején is említettem, az állampolgárság kérdése napjainkban is nagyrészt a politikai csatározások eszköze. Így mindenképp figyelni kell arra, hogy e csatározások ne vezessenek alapvető alkotmányos jogunk megsértéséhez.

Irodalomjegyzék

Felhasznált irodalom:

1. A. SAJTI ENIKŐ: A Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került magyarok (1918-1921). In BÁRDI NÁNDOR – FEDINEC CSILLA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest: Gondolat Kiadó, 2008.
2. Az 1848-49. országgyűlés irományai, Pozsony. 1848.
3. Az 1947-1951. Országgyűlés. Országgyűlési irományok III. 205. számú törvényjavaslat a magyar állampolgárságról.
4. BÁRDI NÁNDOR – FEDINEC CSILLA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest: Gondolat Kiadó, 2008.
5. FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: A római jog története és intései. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008.
6. FÜRÉSZ KLÁRA: Az állampolgárság. In Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények. Budapest: Osiris Kiadó, 2007.
7. GANCZER MÓNICA: A határon túli magyarok kettős állampolgárságának nemzetközi jogi és belső jogi aspektusai: a kollektív elvesztéstől a könnyített megszerzésig. Kül-Világ VIII. évfolyam 2011/1-2.
8. HALMAI GÁBOR: Alkotmánybírási esetjog. Budapest: Complex Kiadó, 2007.
9. KÁNTOR ZOLTÁN (szerk.): A státusztörvény – dokumentumok, tanulmányok, publicisztika. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002.
10. KENDE TAMÁS – NAGY BOLDIZSÁR: Köldökszínór vagy pányva: jogi kötelékek az állampolgár (jogi személy) és állama között. In Lengyel László – Gombár Csaba – Hankiss Elemér: És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén. Budapest: Helikon Kiadó, 1997.
11. Képviselőházi Napló VII. kötet.
12. KILÉNYI GÉZA – HAJAS BARNABÁS (szerk.): Fejezetek az alkotmányjog köréből, Budapest: Rejtjel Kiadó, 2005.
13. KISTELEKI KÁROLY: A magyar állampolgárság fejlődéstörténete a kezdetektől a rendszerváltozásig.
14. KISTELEKI KÁROLY: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának történeti fejlődése - koncepciók és alapmodellek Európában s Magyarországon Budapest, 2009.

15. KOVÁCS PÉTER: Nemzetközi közjog. Budapest: Osiris Kiadó, 2011.
16. KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): Alkotmánytan, Budapest: Osiris Kiadó, 2007.
17. KURUCZ, MILAN: Maďarská diskusia o dvojacom občianstve v rokoch 1998-2010. Bratislava, 2011.
18. MOLNÁR IMRE – SZARKA LÁSZLÓ: Otthontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák-magyar lakosságcsere 60. évfordulójára. Komárom: Kecskés László Társaság, 2007.
19. PARRAGI MÁRIA – UGRÓCZKY MÁRIA: A magyar állampolgárságra vonatkozó jogszabályok, Budapest: Szemimpex Kiadó, 1994.
20. PAVLÍČEK, VÁCLAV: Ústavní právo a státověda I. díl. Obecná státověda. Praha: Linde, 1998.
21. POPÉLY ÁRPÁD –ŠUTAJ, ŠTEFAN – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945-1948. Történeti háttér, dokumentumok, jogszabályok. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor Kiadó, 2007.
22. POPÉLY ÁRPÁD: A szlovákiai magyarság csehországi deportálása. In Molnár Imre – Szarka László (szerk.): Otthontalan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák-magyar lakosságcsere 60. évfordulójára. Komárom: Kecskés László Társaság, 2007.
23. POSLUCH, MARIAN –CIBULKA, ĽUBOR: Štátne právo Slovenskej republiky, Bratislava: Heuréka Kiadó, 2006.
24. SÖMJÉN LÁSZLÓ – SZITÁS JENŐ – KISS MIKLÓS: Magyar állampolgársági jog. Budapest, 1949.
25. SVÁK, JÁN –CIBULKA, ĽUBOR –KLÍMA, KAREL: Ústavné právo Slovenskej republiky – Všeobecná časť, Bratislavská vysoká škola práva, 2008.
26. SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések. Komárom: Kecskés László Társaság, 2005.
27. TÓTH JUDIT: Miért nem lehet, ha szabad (A többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől). Beszélő, 2003 október.
28. TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba – Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. Budapest: HVG-Orac, 2012.
29. VADKERTY KATALIN: A deportálások. A szlovákiai magyarok csehországi kényszer-közmunkája 1945-1948 között. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó 1996.

Felhasznált jogszabályok

1. Magyarország Alaptörvénye
2. 1879. évi L. tc. a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről
3. 1921. évi XXX. tv. a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről
4. 1947. évi X. tv. a külföldön tartózkodó egyes személyeknek magyar állampolgárságuktól való megfosztása tárgyában
5. 1948. évi LX. tv. a magyar állampolgárságról
6. 1957. évi V. tv. az állampolgárságról
7. 1993. évi LV. tv. a magyar állampolgárságról
8. 125/1993. (IX. 22.) Korm. rend. a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény végrehajtásáról
9. 2002. évi III. tv. az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt, az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről
10. 2010. évi XLIV. tv. a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV törvény módosításáról
11. Zákon Národnej rady SR č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky
12. Ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii
13. Ústavný zákon č. 165/1968. Zb. o zásadách nadobúdania a straty štátneho občianstva ČSSR
14. Zákon SNR č. 206/1968 Zb. o nadobúdaní a straty štátneho občianstva Slovenskej republiky